

Matematika v proměnách věků. V

Ján Čižmár

Štúdium matematiky na vysokej škole pedagogickej v Bratislave

In: Martina Bečvářová (editor); Jindřich Bečvář (editor): Matematika v proměnách věků. V. (Slovak). Praha: Matfyzpress, 2007. pp. 201–248.

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/400896>

Terms of use:

Institute of Mathematics of the Czech Academy of Sciences provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This document has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://dml.cz>

ŠTÚDIUM MATEMATIKY

na vysokej škole pedagogickej v Bratislave

JÁN ČIŽMÁR

1. Predohra

Azda ťažko nájsť medzi dnešnými obyvateľmi bývalej Česko-slovenskej republiky (od r. 1960 Česko-slovenskej *socialistickej* republiky) v strednom a staršom veku občana, ktorého by nebola počas jeho školskej dochádzky postihla aspoň jedna z početných reforiem, ktorým boli so železnou pravidelnosťou v kratších či dlhších intervaloch vystavované organizácia školskej sústavy, obsah vyučovania, názvy navštevovaných škôl či vekové hranice pobytu na jednotlivých stupňoch a typoch škôl. Okrem podstatnej zmeny politického režimu štátu r. 1945 to boli školské reformy v rokoch 1948 a 1953, ktoré závažne zasiahli do môjho gymnaziálneho štúdia. Zákon číslo 95 z 21. apríla 1948 o jednotnej škole ma po absolvovaní 2. triedy vypudil z gymnázia na *strednú školu*, organizačnou formou a obsahom vyučovania zhodnú s predchádzajúcou *meštianskou školou*. Hoci aj na gymnáziu povojnová úroveň vyučovania v mnohých predmetoch a kvalifikačná skladba profesorského zboru svojou neružovou realitou vzbudzovali silnú nostalgiu za nedávnymi vnútorne ustálenými odbornými pomermi na škole, situácia na väčšine *stredných* škôl – veľmi často náhlivo zriaďovaných v strediskových obciach, kde už dávno mali fungovať meštianske školy – trpela na veľkej časti územia Slovenska početnými neduhmi charakteristickými pre prvé povojnové desaťročie: stiesnené priestorové pomery v budovách pamätajúcich neraz 17.-18. storočie, biedne vybavenie čo len najzákladnejším školským inventárom, veľmi často žalostný stav kvalifikácie učiteľského zboru, v ktorom okrem ojedinelých *odborných učiteľov* s kvalifikáciou pre predchádzajúcu meštiansku školu bola značná časť učiteľov bez kvalifikácie – ojedinele aj bez maturity, v lepšom prípade sa miniatúrne zbory dopĺňovali čerstvými absolventmi učiteľských ústavov, ktorí mali za existencie pedagogických fakúlt už len kvalifikáciu pre *národnú školu*, čo po r. 1948 predstavovalo 1. stupeň povinnej školskej dochádzky s 1. až 5. postupným ročníkom. Z takejto strednej školy, úrovňou vzdelávania – našťastie – patriacej aspoň k dobrému priemeru stredných škôl v okrese, som sa r. 1950 vrátil na pôvodné gymnázium v Malackách, tento raz do 1. triedy štvorročného bývalého vyššieho gymnaziálneho stupňa. Profesorský zbor zaznamenal oproti stavu pred dvoma rokmi, keď som školu nedobrovoľne opúšťal, radikálne zmeny: z pôvodnej zostavy zostal len riaditeľ-latinčínar, jeho manželka – ruštinárka a nemčinárka, bývalý tajomník profesorského zboru – profesor matematiky a fyziky s doktorátom prírodných vied z fyziky, profesor prírodopisu, ktorý po roku odišiel na iné gymnázium, a dvaja nekvalifikovaní učitelia, z ktorých učiteľ ruštiny bol rodený Rus, prirodzene pedagogicky, herecky a hudobne nadaný, známy v širokom okolí svojimi

vynikajúcimi pedagogickými úspechmi najmä pre tú príčinu, že neovládajúc dôkladne okrem ruštiny žiadny iný jazyk, komunikoval na hodinách ruského jazyka so svojimi žiakmi výlučne v ruštine, čo vyžadovalo aj od žiakov prispôbiť sa tejto situácii a učiť sa plynulej konverzácii na ľubovoľnú tému v ruskom jazyku. Pomery v kvalifikovanosti výučby zhoršovala okolnosť, že súbežne so vzdelávaním žiakov štvorročného gymnázia prebiehala v priestoroch bývalého osemročného ústavu aj jednoročná príprava na maturitu v tzv. *robotníckom kurze*, v ktorom výučba najmä v prírodovedných a exaktných predmetoch bola popri vlastných učiteľoch obsadzovaná najkvalitnejšími pedagógmi gymnaziálneho zboru, čo, prirodzene, ohraničovalo možnosti ich pôsobenia na materskom gymnáziu. To malo za následok najmä od školského roku 1952/53 zavedenie náhradných núdzových riešení, ktorých prejavom bolo vyučovanie matematiky a deskriptívnej geometrie študentmi vyšších ročníkov učiteľského štúdia matematiky a fyziky z prírodovedeckej fakulty Slovenskej univerzity a z elektrotechnickej fakulty Slovenskej vysokej školy technickej v Bratislave. Po plne kvalifikovanom pôsobení skúsených učiteľov, akými boli dr. Jaroslav Růžička v 1. ročníku a dr. Ladislav Thern v 2. ročníku, najmä časté zmeny vyučujúcich vysokoškolákov vážne znížovali spolu s absenciou vhodných učebníc v niektorých ročníkoch kvalitu prípravy osobitne v predmetoch exaktných disciplín. (Dr. Růžička odišiel r. 1951 do Čiech a dr. Thern o rok neskôr odišiel na Vysokú školu lesnícku a drevársku do Zvolena, kde dlhé roky pôsobil ako docent vo funkcii vedúceho katedry fyziky. Jeho stredoškolské účinkovanie v našej triede bolo svetlým zjavom v šedi prevažujúcej neinvenčnej rutiny niektorých iných učiteľov.)

Do atmosféry pokojného čakania na maturitný ročník razantne vtrhol zákon číslo 131 z 24. apríla 1953, ktorým sa o. i. česko-slovenská sústava základného a stredného všeobecnovzdelávacieho školstva maximálne prispôsobila svojmu veľkému vzoru – sovietskej „*desiatiletke*“. Pre žiakov 3. tried gymnázií – niekdajších septimánov – to prinieslo ukončenie školského roku 1952/53 13. júna 1953 a po trojtýždňových prázdninách nástup do šesťtýždňového maturitného kurzu, ktorým sa nahrádzal posledný, 4. ročník gymnázií; podľa tohto zákona prestával typ (a názov) strednej všeobecnovzdelávacej školy *gymnázium* existovať a od školského roku 1953/54 existovala v ČSR už len *jedenáštočná stredná škola* ako všeobecnovzdelávacia škola poskytujúca úplné stredoškolské vzdelanie. A tak som spolu so svojimi rovesníkmi – prevažne narodenými v roku 1935 – bol na dlhý čas absolventom posledného gymnaziálneho ročníka, kým sa zase koncom šesťdesiatych rokov školstvo nevrátilo k osvedčenej tradícii.

Tak sme teda 6. júla 1953 nastúpili do *II. maturitného kurzu* pre žiakov 3. tried gymnázií, ktorý bol pre časť žiakov vtedajšieho Bratislavského kraja zriadený na I. a II. gymnáziu (predtým I. a II. *štátnom* gymnáziu) v Bratislave na vtedajšej ulici Červenej armády, predtým a od r. 1990 opäť Grösslingovej ulici. Žiaci výlučne mužského pohlavia z rôznych škôl kraja boli zaradení do tried podľa výberu voliteľného maturitného predmetu, čo však nešlo vo všetkých prípadoch dôsledne rešpektovať, a tak som musel so svojimi dvoma spolužiakmi z malackého gymnázia na hodiny zvoleného *prírodopisu* prechádzať na III. gymnázium na Dunajskej ulici (predtým dievčenské gymnázium, dnešné

gymnázium s maďarským vyučovacím jazykom), kde boli zriadené dievčenské triedy. Toto opatrenie nám nepôsobilo žiadne komplikácie, lebo vzdialenosť oboch škôl nebola ani 50 metrov: stačilo prejsť dve, vtedy ešte málo frekventované cesty a *LIGA-pasáž*, aby sme sa ocitli v náležitej triede, kde prírodopis vyučovala profesorka Anna Majerová z nášho materského gymnázia. (Výučba somatológie sa pri niektorých témach za vtedajšieho štandardu pruderie neobišla v zmiešanej triede bez istých rozpakov.)

Ubytovanie a stravovanie bolo pre chlapcov zabezpečené v stredoškolskom internáte na Uršulínskej ulici v bývalom kláštore uršulínok. Pôvodnú výšku poplatkov v priebehu kurzu znížili na úroveň, ktorú plne pokrývalo najvyššie sociálne štipendium pre stredoškolákov. To mi umožnilo obísť sa bez akejkoľvek finančnej podpory od rodičov; v júli 1953, mesiac po povestnej menovej reforme, by každý mimoriadny výdavok bol pre rodinu neúnosným bremenom.

Povinnými maturitnými predmetmi na *prírodovednej vetve*, na ktorú sme boli výberom voliteľného maturitného predmetu zaradení, boli *jazyk slovenský, matematika a fyzika*. Na našu ľútosť vypadla zo zoznamu maturitných predmetov za iných okolností neopomenuteľná ruština; známka z nej na maturitnom vysvedčení by bola mnohým spolužiakom v *novom* prostredí podstatne skrášila výsledok maturitnej skúšky. Niekoľko ďalších predmetov okrem maturitných (dejepis, ruština, telesná výchova, ...) hralo vo vzdelávacom programe kurzu len vedľajšiu úlohu. Žiaden z predmetov sa neuzatváral klasifikáciou. Výučba v maturitných predmetoch bola popri plnení vlastného vzdelávacieho programu intenzívne zameraná na opakovanie a preberanie tém maturitnej skúšky. Vyučujúcou slovenského jazyka bola dr. Mária Oravcová, ktorá bola zároveň našou triednou profesorkou. Štíhla až vyziabnutá, neurčitého veku, ktorý dnes pod lupou životných skúseností odhadujem na šesťdesiatku, nám vtedy pripadala nesmierne stará, vari osemdesiatročná. Bola neudržateľnou fajčiarkou, ktorá si neraz musela odskočiť aj z vyučovacej hodiny, aby uspokojila svoju neodolateľnú vášeň. Domácu literatúru 20. storočia predkladala vecne, faktograficky, bez literárskoho hľadania a ideologického znásilňovania. Nerešpektovala vrchnostenské príkazy o smerných číslach a u nikoho nenaliehala na zmenu odboru v prihláske na vysokú školu.

Matematiku nás krátky čas vyučoval dr. Vojtech Illenčík, neskôr výrazná postava vyššej školy pedagogickej a pedagogickej fakulty v Bratislave a Trnave, ktorý okrem povinného programu na 2-3 vyučovacích hodinách odvážne zaimprovizoval s tematikou *množín*, uvedenou na prvých stranách ruskej učebnice matematickej analýzy od Grebenču a Novoselova, ktorá práve prišla do predaja v Sovietskej knihe. (Zvrat „*vlečot za soboj*“ na prvej hodine prekladal slovami „*vlečie za sebou*“, v ďalších hodinách to už bolo „*má za následok*“.) Po ňom prevzal vyučovanie matematiky prof. Vyskočil, ktorý nás zdarne pripravil i úspešne previedol cez úskalia maturitnej skúšky. Pravda, obmedzený rozsah počtu vyučovacích hodín nestačil na hlbšie prebranie učebnice pre 4. ročník gymnázií z Čechovej gymnaziálnej série.

V kurze sa mimovoľne odohralo moje prvé stretnutie s budúcou vysokou školou pedagogickou. Medzi frekventantmi kurzu mali vysoké renomé mená profesorov Dubca a Uhlíka, ktorí ako kmeňoví zamestnanci I. a II. gymnázia boli taktiež zaangažovaní do výučby v kurze. Raz cez prestávku som zazrel územčitého prešediveného pána s fúzikom, obklopeného hlúčikom žiakov, ako rezkým krokom smeruje k zborovni. Od spolužiaka zaradeného do triedy, kde tento učiteľ vyučoval, som sa dozvedel, že je to profesor Dubec, vážený a uznávaný učiteľ niekoľkých špičkovito úspešných riešiteľov matematickej olympiády v predchádzajúcom a práve skončenom školskom roku. Ku koncu kurzu sa taktiež medzi žiakmi roznieslo, že profesori Dubec a Uhlík odchádzajú na akúsi novú, práve zriaďovanú vysokú školu. Z niekoľkých podrobností som vyrozumel, že to nie je *akási* vysoká škola, ale vysoká škola pedagogická, na ktorú sa hlásilo niekoľko spolužiakov z našej triedy kurzu a o poslaní ktorej som už mal určité predstavy. Ani vo sne ma však nemohlo napadnúť, ako hlboko ma zviaže osud práve s touto školou.

2. Moja (trochu krivolaká) cesta k štúdiu učiteľstva matematiky

Skrátenie gymnaziálneho štúdia o jeden rok prinieslo okrem iných komplikácií môjmu ročníku ešte ďalšiu starosť životnej závažnosti – nutnosť rozhodnúť sa pre určité životné povolanie, čo bolo väčšinou spojené s voľbou študijného odboru na niektorú vysokú školu. V mojej pôvodnej triede malackého gymnázia bolo len niekoľko prípadov, v ktorých žiak z určitých príčin – prevažne sociálnych – nepodával prihlášku na vysokú školu. Moja situácia sa od týchto prípadov zásadne neodlišovala: bolo mi zrejmé, že zo strany rodičov nemôžem očakávať žiadnu materiálnu pomoc, ktorá by mi umožnila absolvovať niekoľko rokov vysokoškolského štúdia. Na základe informácií od starších spolužiakov, ktorí už študovali na vysokých školách a poberali štipendium, sa mi zdala táto prekážka prekonateľná. V prvých rokoch štúdia som zistil, že schopný a pracovitý študent je schopný zadovážiť si podstatnú časť prostriedkov na pokrytie nákladov štúdia kondíciami. Z gymnázia som túto skutočnosť nemal, lebo celé moje doučovanie slabších (a väčšinou skôr lenivejších) spolužiakov sa nieslo pod egidou *súдруžskej* pomoci, za ktorú sa človek obvykle dočkal tvrdej kritiky, keď príjemca pomoci nepreukázal náležitý pokrok v prospechu. (Nikdy sa mi od týchto typov nedostalo ani slova poďakovania, tým menej nejakého iného prejavu uznania; a často by ma bol potešil kúsok maslového chleba.)

Druhou závažnejšou prekážkou môjho vstupu na vysokú školu sa mi pri racionálnej úvahe videli politicko-spoločenské súvislosti, v ktorých sa ocitla moja rodina následkom otcových nezhôd s tajomníkom národného výboru v mieste môjho bydliska. Dnešná mladá generácia vie, čo je pracovné odporúčanie, ale sotva je jej jasný obsah pojmu *kádrový posudok*. Ak generácie našich otcov a starých otcov poznali význam slova *dobrozdanie* (z nemeckého *Gutachten*), mnohé kádrové posudky by bolo možné označiť slovom *zápoveď*. Patrilo k bežnej praxi miestnych potentátov ukázať pri každej vhodnej príležitosti, kto je nositeľom moci a ako sa má poslušný poddaný správať. Súc si vedomý toho, aký posudok môžem z miesta bydliska od predsedu a hlavne tajomníka národného

výboru očakávať, považoval som za pravdepodobné, že prihláška na akúkoľvek vysokú školu (okrem totálne neatraktívnych odborov) má nepatrnú šancu na seriózne vecné posúdenie s priaznivým vyústením do prijatia na štúdium.

Problém môjho výberu odboru vysokoškolského štúdia spočíval aj v tom, že som nemal ostro vyhranený záujem o nejakú konkrétnu oblasť. Literatúra, dejiny, jazyky, filozofia a zopár ďalších humanitných disciplín predstavovalo sféru, v ktorej som nadobúdal nové poznatky bez väčšej námahy. Boli to odbory, v ktorých popularizačná i náročnejšia literatúra bola dostupná najjednoduchším spôsobom. Bez ťažkostí som plnil aj mimovyučovacie úlohy, ktorými ma poverovala od 2. ročníka profesorka prírodopisu a ktoré ma nútili siahnuť aj po monografickej literatúre temer vedeckého charakteru. Povinnú matematiku som zvládol so suverénnou ľahkosťou, pre záujmovú akosi neboli v školskej knižnici vhodné inšpiračné zdroje. K štúdiu vysokoškolskej matematiky, čo bola doména Vila Chvála, môjho rovesníka a spolužiaka z ľudovej školy, bezkonkurenčného gymnaziálneho šampióna minimálne v matematike a latinčine, som sa z rozličných príčin nedostal. Jednou z hlavných príčin tohto nedostatku bola nepochybne rozptýlenosť záujmov, medzi ktoré okrem nenáročných intelektuálnych činností patrilo aj šport vo všetkých rekreačných formách dostupných v dedinskom a školskom prostredí. A tak keď prišlo na vyplnenie prihlášky na vysokú školu, rozhodovanie bolo zložité. Bolo mi jasné, že sa musím vyhnúť akémukoľvek náznaku spojenia zamýšľaného odboru s ideológiou a pokúsiť sa o sebarealizáciu v oblasti čo najvzdialenejšej od ideológie a politiky. Voľba nakoniec padla na medicínu najmä po zistení, kto všetko z triedy si na toto štúdium podáva prihlášku. Trochu povzbudenie pridalo aj pobádanie profesorky prírodopisu. Podanie prihlášky bol akt zúfalstva, odchod nevyzbrojeného do vopred strateného zápasu.

Koncom mája ma pozval triedny profesor Vladko Varinský – dnes milý priateľ a kamarát – na diskretný rozhovor, v ktorom ma informoval o príchode posudku z môjho bydliska. On – distingvovaný a jemný človek, vždy vzor slušnosti a sebaovládania – v pobúrení použil na pisateľov posudku slová, ktoré som od neho nikdy predtým a nikdy potom nepočul. Oznámil mi, že riaditeľ Juraj Hukel, ktorý prišiel na školu len krátko predtým, je rovnakej mienky s ním a posudok považuje za nulitný. Žiaľ, odchodom na kurz do Bratislavy všetko sa zvrtilo ináč a nepriaznivo. Keď počas kurzu požiadala triedna profesorka dvoch žiakov, aby jej preniesli materiály prihlášok z riaditeľne do kabinetu, neváhali a zbežne si niektoré materiály prezreli. Jeden z nich – Ivan Sirko – mi potom s uveličením zvestoval, že ma zo školy odporúčali na prijatie na vysokú školu politickú, čo sa mi dodnes zdá nepravdepodobné až vylúčené vzhľadom na charakter tej školy a na moju celoživotnú snahu vyhýbať sa akýmkoľvek funkciám a politickej angažovanosti. V každom prípade si triedna profesorka materiály pozorne preštudovala, lebo na maturite sa ma pýtala, či nemá prihlášku poslať na univerzitu do Brna. To by mi bolo v mnohom ohľade náramne vyhovovalo, takže som s jej návrhom vrelo súhlasil. Prečo sa tak nestalo, dodnes neviem, ale to už dávno nie je dôležité.

Po maturite koncom augusta som sa dva týždne intenzívne pripravoval z organickej chémie, ktorú by som bol absolvoval vo 4. ročníku gymnázia a ktorú som v maturitnom kurze nemal, lebo to bol predmet alternujúci s prírodopisom; chémia bola jedným z dvoch predmetov prijímacej skúšky na medicínu. Druhým predmetom bola fyzika. Pred polovicou septembra prišla pozvánka na prijímaciu skúšku – nie do Brna, ale do Bratislavy. Predsedom trojčlennej prijímacej komisie bol docent Križan, neskorší profesor, odborník v oblasti lekárskej fyziky. Pohovor sa, prirodzene, krútil hlavne okolo fyziky a výsledok bol pravdepodobne uspokojivý, lebo profesor pokynul jednému z asistentov, aby mi vydal poukaz do vysokoškolského zdravotného centra na vstupnú prehliadku, ktorou museli prejsť všetci prijatí poslucháči. Keď mu asistent vzrušene ukazoval v kádrovom posudku rozsiahle červenou farbou vyznačené pasáže, docent s dešpektom poznamenal, že je to záležitosť kádrovníka a oni ako komisia prijali *svoje* rozhodnutie. Prehliadku som absolvoval a v priaznivý obrat veril *ešte menej*.

Kádrovník lekárskej fakulty M. nelenil, prejavil bdelosť a ostražitosť a pozval ma na 21. septembra na kádrové oddelenie fakulty bez udania dôvodu návštevy. Samozrejme, vedel som, že *vec* sa dala do pohybu *správnym smerom*. Ráno o 8. hodine mi na kádrovom oddelení dve zakríknuté úradníčky oznámili, že *súdruh kádrovník* je z naliehavých služobných príčin neprítomný, vráti sa okolo poludnia a mám naňho čakať. Čakal som dlho, hladný, smädný, nevyspatý, unavený. Kádrovník naozaj okolo pol jednej prišiel, stručne mi bezfarebným hlasom oznámil, že pre nedostatok miesta ma *nemôžu* prijať, a ak chcem, môžem sa uchádzať o prijatie na vysokej škole pedagogickej, ktorá má sídliť kdesi v smere na Novú Dobu. Úradníčky mi vydajú všetky moje doklady v zapečatenej obálke a s nimi sa môžem hlásiť na uvedenej škole. Stalo sa a vybral som sa na bludnú púť hľadania. Miestopis Bratislavy som v tom čase poznal mizerne a nikto vrátane opýtaných príslušníkov bezpečnosti v službe mi nebol schopný podať použiteľnú informáciu. Ďaleko od centra som neuveriteľnou náhodou stretol bicyklujúceho sa Ivana Sirka, môjho spolužiaka z kurzu, ktorého po hodnej chvíli váhania a krútenia hlavou napadol spásanosný dohad, že to môže byť oblúčková budova bývalého cirkevného gymnázia a doterajšieho pedagogického gymnázia na Kalinčiakovej ulici pri zimnom štadióne. V ten deň sa končili prijímacie skúšky a budova okolo pol druhej bola temer ľudoprázdna. Vrátnička ma nasmerovala na prvé poschodie, kde som našiel úradovne rektorátu, v ktorých sa ma ujala ochotná mladá pani – ako sa neskôr ukázalo, manželka môjho budúceho kolegu a priateľa. Po informácii, že možno sú ešte nejaké neobsadené miesta na matematike, súhlasil som s podmienkou podrobiť sa prijímacej skúške na tento odbor. Problém bol v tom, že prijímacie skúšky boli uzavreté a všetky pracoviská katedry matematiky pozamykané. Bezradní sme sa vracali na rektorát, keď v tom zdola zo suterénu z obeda prichádzal – profesor Dubec. Po vysvetlení prejavil ochotu vyskúšať ma, čo sa aj v najbližšej posluchárni stalo. Priebeh skúšky nebol z mojej strany nijako oslnivý, zaberá som približne na každú druhú otázku či úlohu algebricko-aritmetickej povahy. Geometrické úlohy, osobitne konštrukčné, boli ďaleko od slávy, takže na moju záverečnú otázku, či mám nejakú šancu

na prijatie, odpoveď znela: „Myslím, že máme tam ešte nejaké voľné miesta a budete vás môcť prijať. Ale budete musieť, mládenec, tvrdo pracovať.“ – Asi som pracoval dosť tvrdo, lebo ten istý Anton Dubec, r. 1957 zástupca docenta, ako predseda komisie pre štátne záverečné skúšky po poslednej štátnej skúške pred celou komisiou a všetkými kandidátmi začínal celkové hodnotenie slovami: „Súдруh Čižmár je ozdoba, ornament celej našej školy.“ Nasledujúce ďalšie vety chvály si radšej nepamätám, lebo chvála človeka má byť utajená v jeho skutkoch a nie v slovách nadriadených, tým menej v rečiach pochlebníkov.

Tieto udalosti predchádzali môj prvý krok na ceste k učiteľstvu matematiky, k povolaniu, v zajatí ktorého pokorne končím štyridsiaty deviaty rok svojho účinkovania.

3. Štúdium učiteľstva matematiky

Jedným z najvážnejších proklamovaných dôvodov zriadenia štvorročných vysokých škôl pedagogických malo byť posilnenie ideologicko-politickej, pedagogicko-psychologickej a didakticko-metodickej zložky vysokoškolskej prípravy budúcich učiteľov jedenásťročných všeobecnovzdelávacích škôl a stredných odborných škôl a oddelenie tejto prípravy od výchovy tzv. *odborníkov* v jednotlivých disciplínach humanitného a prírodovedného zamerania. Vzorom tu mali byť opäť objekty sovietskej reality – pedagogické inštitúty, ktorých tradícia v ruskom prostredí sa budovala už podstatne dlhšie než sto rokov a z ktorých niektoré úrovňou vzdelávania, kvalitou učiteľského zboru, tvorbou učebníc i vedeckou produkciou predstavovali – odhliadnuc od povinnej ideologickej dane – azda svetovú didaktickú špičku. Analogickú úlohu mali plniť dvojročné *vyššie školy pedagogické* v príprave učiteľov druhého stupňa *osemročnej strednej školy*, ktorá zodpovedala sovietskej *semiletke* (sedemročnej „strednej“ škole). Celosťátne vznikli r. 1953 dve vysoké školy pedagogické – v Prahe a v Bratislave. Jadrom oboch škôl boli dve fakulty – fakulta spoločenských vied a fakulta prírodných vied. Bratislavská škola mala ešte tretiu, detašovanú *filologickú* fakultu v Prešove a, prirodzene, niekoľko konzultačných stredísk rozosiatych po celom Slovensku na báze konzultačných stredísk dobiehajúcej pedagogickej fakulty Slovenskej univerzity. Zvýraznenie charakteru vysokej školy pedagogickej ako inštitúcie pripravujúcej budúcich *učiteľov* našlo svoj prvý spektakulárny odraz v *redukcii rozsahu* odborného vzdelávania a zvýšení podielu zastúpenia predmetov pedagogicko-psychologickej skupiny, odborných predmetov úzko spojených s obsahom vyučovania matematiky na základnej a strednej škole a špeciálnych predmetov didakticko-metodickej prípravy. Pre všetky aprobačné predmety boli vypracované jednotné celoštátne učebné plány, pre jednotlivé predmety učebných plánov jednotné detailné osnovy a bol stanovený jednotný systém nadväzujúcich povinností (ročníkové práce, spôsob vykonania štátnych záverečných skúšok atď.). Učebné plány a učebné osnovy sa priebežne upravovali na základe skúseností s realizáciou pôvodných plánov a osnov. Ako je večným a nemenným pravidlom, prekračoval sa každý rok stanovený maximálny počet hodín týždennej výučby.

Základné predpisy upravujúce štúdium predvídali výchovu učiteľov v dvojpredmetových kombináciách s určitým závažným stupňom afinity medzi predmetmi aprobácie. Osobitý význam a postavenie troch najdôležitejších predmetov v učebných plánoch pre stredné všeobecnovzdelávacie školy – materinského jazyka, ruského jazyka a matematiky – mali byť zvýraznené faktom, že tieto predmety sa mali študovať ako sólové odbory, bez kombinovania s ďalším predmetom. Ukázalo sa, že táto predstava, rovnako ako aj základná myšlienka oddelenia tzv. odborného štúdia od štúdia učiteľského, predstavovala len *veľké oči* subjektivistických želaní určitých politických a učiteľských kruhov a rovnaké historické hodnotenie sa vzťahuje aj na politické rozhodnutie rozdeliť v súvislosti s realizáciou zákona číslo 131 riadenie rezortu školstva do kompetencie dvoch ministerstiev – ministerstva školstva a osvetu a ministerstva vysokých škôl. Minister školstva Ernest Sýkora sa ukázal ako minister *na jedno použitie* – uviesť do života nepopulárny zákon – a ešte toho istého roku sa obe ministerstvá stretli znovu pod jednou strechou *ministerstva školstva a osvetu* vedeného predchádzajúcim ministrom vysokých škôl Ladislavom Štollom.

Štúdium učiteľstva matematiky pre jedenásťročné stredné školy a pre stredné odborné školy sa dialo na fakulte prírodných vied v prvom roku existencie vysokej školy pedagogickej v jednopredmetovom odbore *matematika* a v dvojpredmetovej kombinácii *fyzika – matematika*. V nasledujúcom školskom roku k týmto odborom pribudla kombinácia *matematika – zemepis* a od školského roku 1956/57 ďalšia kombinácia s matematikou, a to *matematika – chémia*. Jednopredmetové štúdium učiteľstva matematiky bolo od samého začiatku v skutočnosti štúdiom kombinácie *matematika – deskriptívna geometria* a tento fakt získal aj formálne potvrdenie premenovaním odboru *matematika* na odbor *matematika – deskriptívna geometria* začínajúc školským rokom 1955/56. Deskriptívna geometria sa okrem tohto odboru študovala v kombinácii *deskriptívna geometria – výtvarná výchova*, čo bolo fakticky medzifakultné štúdium, lebo pedagogicko-odbornú stránku druhého predmetu kombinácie zabezpečovala katedra výtvarnej výchovy fakulty spoločenských vied. Štúdium tejto kombinácie bolo po prvý raz otvorené v školskom roku 1955/56.

Učebné plány a učebné osnovy učiteľského štúdia matematiky boli s nevelkými odchýlkami jednotné pre všetky kombinácie s matematikou. Zjavnejšie rozdiely sa, prirodzene, týkali kombinácie *matematika – deskriptívna geometria*, kde do prípravy v matematike nemuseli byť zahrnuté základy deskriptívno-geometrických zobrazovacích metód a vo vyšších ročníkoch mohol byť rovnocenný časový rozsah výučby v predmete *matematika* využitý na rozšírenie programu v základných disciplínach alebo na zaradenie špeciálnych prednášok a seminárov. Základnými disciplínami odbornej prípravy v matematických kombináciách boli v prvých dvoch ročníkoch *matematická analýza* (štvorsestestrálny kurz), *analytická geometria* (spočiatku dvojsestestrálny, po úprave trojsestestrálny kurz) a *algebra* (dvojsestestrálny kurz). Po skúsenostiach z prvých dvoch rokov výučby sa ukázalo ako nevyhnutné opatrenie zaradenie *proseminára elementárnej matematiky* najprv v sešestestrálnom neskôr v dvojsestestrálnom rozsahu do 1. ročníka štúdia. Všetky matematické kombinácie okrem kombinácie s deskriptívnou geometriou mali do učebného programu zaradené pod menia-

cimi sa názvami a v rôznych ročníkoch elementy deskriptívnej geometrie a kombinácia *fyzika – matematika* mala v druhom ročníku dvojsemestrálny kurz klasickej diferenciálnej geometrie. Ťažisko odbornej prípravy v treťom ročníku spočívalo v profilových predmetoch *elementárna aritmetika a elementárna geometria* a v *metodike vyučovania matematiky a rysovania*; tento posledný predmet pokračoval aj vo štvrtom ročníku pod názvom *metodika matematiky*. Kľúčovú úlohu v didakticko-metodickej príprave mala súvislá *pedagogická prax* v rozsahu dvoch týždňov v šiestom semestri a troch týždňov v siedmom semestri na každý predmet dvojkombinácie, teda spolu súvislé štyri týždne v treťom ročníku a šesť týždňov vo štvrtom ročníku. Takýto rozsah súvislej praxe, nevídaný v organizácii pedagogickej praxe v predchádzajúcich učebných plánoch, mal mimoriadne pozitívny dosah na vytváranie reálnych vyučovacích a organizačných návykov budúcich učiteľov. O praxi v takejto dĺžke nechyrovali ani poslucháči prírodovedeckej fakulty, na ktorej v školskom roku 1955/56 obnovili učiteľské štúdium a umožnili aj študentom predchádzajúcich ročníkov doplniť si predmety učiteľskej kvalifikácie.

Učebné plány predmetu *matematika* pre poslucháčov kombinácie *matematika – deskriptívna geometria* sa v 3. a 4. ročníku štúdiu značne odlišovali od učebných plánov ostatných matematických kombinácií. Predovšetkým pre tento odbor pokračovala celý tretí ročník matematická analýza; v rámci tohto predmetu sa podarilo trochu doplniť redukovaný obsah matematickej analýzy v porovnaní s ostatnými kombináciami, pre ktoré boli funkcie niekoľkých premenných a najmä diferenciálne rovnice odprednášané v značne neúplnom rozsahu. Okrem toho mala táto kombinácia v treťom ročníku seminár matematiky, vo štvrtom ročníku axiomatiku geometrie, numerické metódy a niekoľko prednášok z dejín matematiky, ktoré boli v priebehu semestra zrušené ako povinný predmet výučby. Navyše si poslucháči tejto kombinácie povinne volili jeden z dvojice alternujúcich predmetov *funkcie komplexnej premennej* a *algebraická geometria*. Študenti tohto odboru mali možnosť nadobudnúť podstatne vyššie matematické vzdelanie aj zásluhou vzdelávacieho programu v druhom predmete kombinácie – v deskriptívnej geometrii. Popri základných prednáškach a cvičeniach z deskriptívnej geometrie, ktoré boli v študijnom programe celé štyri roky a dali poslucháčom solídny základ poznatkov o zobrazovacích metódach deskriptívnej geometrie a ich aplikáciách, boli učebné plány predmetu *deskriptívna geometria* doplnené skvelými matematickými predmetmi, akými boli okrem už uvedených predmetov projektívna, diferenciálna a algebraická geometria a predmety rozširujúce obzor budúceho učiteľa matematiky, akými boli všeobecná fyzika (štvorsemestrálny kurz), polytechnické a laboratórne cvičenia a technické kreslenie v rámci seminára matematiky.

Súčasťou študijných povinností bolo podanie dvoch ročníkových prác, ktorých témy sa študentom pridelovali na základe ich výberu zo zoznamu vypísaných tém v jednom z dvoch predmetov aprobácie v štvrtom a šiestom semestri s povinnosťou odovzdať vypracované práce na konci piateho a siedmeho semestra. Práce mali úroveň prevyšovať bežné semestrálne seminárne práce, i keď nejaká vyššia originalita sa nevyžadovala. Obvyklá úroveň kompilácie sa považovala za prijateľnú. Aj samy témy boli v prevažnej väčšine sformulované

tak, že poskytovali málo priestoru na *tvorivosť* v doslovnom chápaní tohto pojmu. Situáciu okolo prvých ročníkových prác azda trochu približia dve historky, ktoré z odstupu piatich desaťročí pôsobia úsmevnejšie, než ich pociťovali ich vtedajší aktéri. Kolega – mimochodom jeden z najlepších študentov kombinácie *matematika – deskriptívna geometria* – ktorý si vybral tému *Projektívny výtvor kuželosečiek*, prišiel po nejakom čase ku mne na poradu ohľadom problému pri spracúvaní témy. Podľa jeho vyjadrenia vyriešil už všetky základné úlohy okrem spojenia reálneho bodu s imaginárnym. Jediné, čo som mu vedel poradiť (a čo neriešilo jeho problém), bolo konštatovanie, že imaginárny bod je zadaný ako (reálne neexistujúci) invariantný bod eliptickej involúcie bodov na reálnej projektívnej priamke. (Z uvedeného príkladu možno usudzovať aj na vtedajšiu odbornú úroveň prednášok z projektívnej geometrie.) Druhá historka sa viaže na ročníkovú prácu kolegyne z kombinácie u toho istého vedúceho práce. Na jeho výčitku, že do práce doslova opísala celé pasáže z Hlavatého *Projektívnej geometrie I*, namietla, že sama by to lepšie než Hlavatý nesformulovala.

Téma mojej prvej ročníkovej práce znela *Základy teórie grúp*. Tomu, kto dnes krúti neveriacky hlavou nad takouto témou, radno pripomenúť, že teória grúp sa v tom čase nenachádzala v obsahu vyučovania základného kurzu algebry ani na prírodovedeckej fakulte bratislavskej univerzity a že dokonca aj v Kořínkových *Základoch algebry* z r. 1953 sa slovo *grupa* vyskytuje jediný raz, a to v predhovore, v ktorom vysvetľuje, prečo *pojmem grupy* nezavádza. Uvedenú tému v zozname ponúknutých tém prvých ročníkových prác som vtedy považoval za *výzvu* bez toho, že by sme vtedy boli toto, dnes tak *módne* slovo poznali a v takom význame používali. Jednoducho som videl v téme príležitosť naučiť sa niečo nové nad objem toho, čo sme študovali v rámci povinnej výučby. Jedným z motívov rozhodnutia pre túto tému bola aj skutočnosť, že sme rok predtým vo vedeckom krúžku lúskali úvodné paragrafy Borůvkovho *Úvodu do theorie grup*, ktorý vyšiel r. 1952, a v téme som videl príležitosť, ako sa donútiť pokračovať v štúdiu tejto knižky. (Podotýkam, že v čase výberu témy nebol k dispozícii prvý diel nového vydania van der Waerdenovej *Algebry*, v ktorom je základná teória algebrických štruktúr vyložená s krištáľovou jasnosťou.) Riegrova brožúrka *O grupách a svazech* sa mi videla ako podklad pre ročníkovú prácu trochu triviálna, a tak som siahol po Kurošovej *Teórii grúp*. Jej ruské vydanie, ktoré bolo k dispozícii, bolo neúplné v porovnaní s doplneným nemeckým prekladom *Gruppentheorie* z r. 1953. To bol ten pravý a hlavný zdroj, v ktorom som sa po kúskoch prehrýzal aj na najnemožnejších miestach (v čakárni u lekára, na ceste vlakom ap.). Práca bola ohodnotená najlepšou známkou s jedinou pripomienkou, že pojem *neobmedzenosti* operácie nie je náležite vysvetlený. Výhrada bola namieste, lebo exaktné vysvetlenie vlastnosti v reči axiomatického systému výkladu vyžaduje dnes každý učiteľ od poslucháča v prvom semestri štúdia matematiky.

Druhú ročníkovú prácu som vypracoval na tému, ktorú pod trochu staromódnym (a jazykovo nekorektným) názvom *Obšírne pojednanie kvadratických foriem* vypísal prednášateľ matematickej analýzy. V jeho prednáškach sme sa s tematikou stretli pri výpočte extrémov funkcií niekoľkých premenných. Prvú

algebrický korektnejšiu a úplnejšiu informáciu o objekte témy som našiel v Kořínkových *Základoch algebry*, rovnako stručné mi pripadalo spracovanie témy v *Algebre* Bieberbacha-Bauera aj O. Perrona. Plné uspokojenie som našiel v Bydžovského *Úvode do theorie determinantů a matic*, odkiaľ som aj čerpal rozhodujúcu materiú na spracovanie témy. Vo vianočnom čase r. 1956 som prácu v rukopise dokončil, po Novom roku odovzdal vedúcemu na kontrolu a po jeho vrátení bez jedinej pripomienky som prácu prepísal a odovzdal v čase, keď niektorí spoluštudujúci ešte ani nezačali zháňať potrebnú literatúru. S odstupom času som si vedomý niektorých závažných *metodologických* nedostatkov práce, napr. absencie pojmu *neurčitá*; v tom je práca poplatná dobe a prameňom, na základe ktorých vznikla. S poľutovaním musím konštatovať, že túto úroveň v danej tematike dodnes neprekonal ani niektorí vysokoškolskí profesori na Slovensku, ktorí si nesmierne zakladajú na svojom matematickom vzdelaní a považujú sa za oprávnených arbitrov v oblasti hodnotenia odbornej úrovne kádrov.

Dnešným vysokoškolským študentom, ktorí nejakým spôsobom prichádzajú do styku s históriou vysokého školstva v Česko-Slovensku v päťdesiatych rokoch 20. storočia, iste pripadá nezmyselným skúškový poriadok onej doby, podľa ktorého v dohodnutom termíne skúšky boli povinní zúčastniť sa na skúške všetci členovia tzv. *študijnej skupiny*, čo boli spravidla členovia tej istej študijnej kombinácie, navštevujúci spolu cvičenia a semináre a podľa pohlavia aj hodiny *povinnnej* telesnej výchovy. Jednoduchá úvaha ukazuje, že iluzórna dokonalosť tohto systému zlyháva pri prvej nevydarenej skúške jedného príslušníka skupiny a premiešaniu skupín u jedného skúšajúceho z toho istého predmetu sa nemožno vyhnúť. V praxi tento systém nikdy nefungoval a jeho narušovanie zo strany študentov aj skúšajúcich bol všeobecne známy fakt. Až potichu zanikol ako mnoho iných nedomyslených opatrení podobného druhu.

Pre študenta v každej dobe je veľmi dôležitou otázkou dostatok a dostupnosť vhodnej študijnej literatúry prinajmenšom k hlavným predmetom učebných plánov. Po tejto stránke nebola situácia našej generácie najhoršia, aspoň my sme ju ako zložitú a ťaživú nepociťovali. Z matematickej analýzy bola ako povinná literatúra uvedená Jarníkova štvordielna séria, z ktorej *Diferenciální počet I* a *Integrální počet I* boli práve vychádzali v druhom vydaní. Boli to dobré knihy, veľmi vhodné na štúdium, mali však závažnú chybu: boli veľmi nákladné pre večne prázdne študentské vrecko. Nedostatok študijnej literatúry však nebola tá najväčšia starosť, ktorá by bola trápila vedomie bežného študenta. Kto mal o Jarníkove knihy skutočný záujem, s určitou námahou a vynaložením času ich v nejakej knižnici zohnal. V tomto ohľade sa čoskoro ukázala ako najspoločlivejší zdroj výpožičiek Ústredná technická knižnica v novej budove Slovenskej vysokej školy technickej na vtedajšom Gottwaldovom námestí. Tam bola k dispozícii v čítárni aj najzákladnejšia matematická časopisecká literatúra (*Matematika ve škole*, *Rozhledy matematicko-fyzikální ap.*). Niektorí organizačne šikovnejší spoluštudujúci často prichádzali s rôznymi príručkami, ktoré síce úrovňou abstrakcie a presnosti nevyhovovali základným požiadavkám, ale jednoduchosťou algoritmov a numerických postupov boli zrozumiteľnejšie. Malá časť študentov si postupne budovala vlastnú odbornú

knižnicu, v ktorej absolútnu prevahu pre svoju cenovú dostupnosť mali ruské knihy. Pravidelná návšteva predajne *Sovietskej knihy*, kam týždenne v utorok prichádzali novinky, sa pre nich stala súčasťou ich životného štýlu. Patril som medzi týchto študentov a pokiaľ mi to skromné finančné prostriedky dovoľovali, kupoval som si nielen literatúru k práve bežiacim predmetom učebného plánu, ale s určitou perspektívou aj knihy, ktorých potreba a užitočnosť sa prejavili vo vyšších ročníkoch a po skončení vysokoškolského štúdia.

Z matematickej analýzy ma svojim pedagogickým majstrovstvom upútal dvojdielny *Kurs matematického analýzy* autorov Grebenču a Novoselova, ktorý bol zakrátko nato preložený do češtiny. Množstvom príkladov a numericky inštruktívnych postupov bol napriek početným teoretickým nedôslednostiam a vecným nepresnostiam značne populárny trojdielny Fichtengolcov *Kurs matematického analýzy*. Mnoho užitočného bolo možné nájsť aj v ďalších ľahko prístupných ruských učebniciach a príručkách, akými bolo napr. Luzinovo *Diferenciálne isčislenije* a *Integralnoje isčislenije*, päťzväzkový Smirnovov *Kurs vyššej matematiky* a niektoré učebnice pre technické vysoké školy (Bermant a i.). Nepríliš veľký objem teórie diferenciálnych rovníc sme študovali z českého prekladu Stepanovovej knihy *Kurs diferenciálnych uravnenij*.

Základnou príručkou analytickej geometrie, ktorej sa pridŕžoval prednášajúci, bola *Analytická geometrie lineárnich útvarů a kuželoseček* od Emila Mastného. Bola síce k dispozícii dvojdielna *Analytická geometrie I, II* monografického charakteru od Eduarda Čecha, proklamovaná ako vysokoškolská učebnica, ale jej štúdium by bol býval príliš tuhý tabak nielen pre študentov, ale aj pre väčšinu prednášajúcich učiteľov. Dobré služby stále preukazoval Bydžovského *Úvod do analytické geometrie*, mal však ten nedostatok, že vektorová metóda bola v ňom uvedená ako potenciálne použiteľný dodatok, a nie ako základná pracovná metóda, ako to predvídali učebné osnovy. Kraemerova učebnica šitá na mieru učebných osnov vyšla až r. 1954. Niektoré ruské učebnice, v tom čase dostupné v predaji v Sovietskej knihe, aj keď boli spracované vektorovou metódou, boli určené väčšinou pre technické vysoké školy a ich teoretická úroveň bola nevelká. To, ostatne, platilo aj o úrovni prednášok, v ktorých prednášajúci – súdiac podľa výkonov na prednáškach – sám jasne nechápal, že má teóriu budovať axiomaticko-deduktívnou metódou, transponovanou do didaktického systému. Táto nevedomosť bola príznačná aj pre niektorých ďalších prednášajúcich, ktorí vo výklade svojich disciplín postupovali tak, že ich teóriu budovali na nevybudovaných, jasne nedefinovaných a značne hmlistých základoch. Osobitne zreteľné to bolo v matematickej analýze, kde sa síce formálne podľa Jarníka odprednášala konštrukcia reálnych čísel, ale o nejakej ich axiomatike nepadlo ani slovo a v prednáškach už o význame onej konštrukcie nikdy nebola reč.

Prednášky a cvičenia z deskriptívnej geometrie, ktorá v prvých dvoch rokoch štúdia matematiky nebola formálne druhým predmetom učiteľskej aprobácie, viedol A. Dubec, ktorý bol spoluautorom všetkých štyroch učebníc deskriptívnej geometrie pre I. – IV. ročník gymnázií. V prvých troch semestroch študijnú literatúru fakticky predstavovali tieto učebnice pre prvé tri ročníky

gymnázia. Niektoré partie, ktoré sa nenachádzali v týchto učebniciach, sa bez problémov doplnili z Kounovského a Vyčichlovej *Deskriptivní geometrie* a z *Deskriptivní geometrie I* od Kadeřávka, Klímu a Kounovského. Od tretieho semestra až do konca štúdia vyučujúci s obľubou používali pri mnohých témach staršiu vysokoškolskú učebnicu deskriptívnej geometrie pre techniky od autorov Jarolímk a Procházku. Vlastníctvo tejto učebnice bolo snom každého študenta pre jednoduchý, názorný a detailný výklad najmä úloh o plochách. (S poľutovaním musím konštatovať, že neskoršie početné rošády s niekoľkými exemplármi tejto knihy ju do môjho majetku nepriniesli. Dnes by to beztak z mnohých príčin bolo bezvýznamné.)

Jednoduchá bola situácia s literatúrou pre algebru, ktorá bola zaradená do druhého roku štúdia. Kořínkove *Základy algebry* boli dostatočne rozsiahle a podrobné na to, aby svojimi vybranými časťami plne pokryli učebné osnovy predmetu. Nepriaznivejší stav bol v projektívnej geometrii, ktorá nás priťahovala svojím tajomným názvom ešte pred rozbehom prednášok a cvičení. Na otázky spoluštudujúcich, čo je obsahom tohoto predmetu, som vedel dať neistú a málo zrozumiteľnú odpoveď, lebo som si s predstihom obstaral Četveruchinovu knihu *Projektivnaja geometrija*. Keďže ťažiskom tematiky, ktorú prednášajúci aj tak neodprednášal, boli afinné a metrické špecializácie teórie kuželosečiek, boli moje vysvetlenie aj moja literatúra užitočné len v nepatrnej miere. Fakticky bola k dispozícii len – na prvé štúdium nečitateľná – Hlavatého *Projektivní geometrie I* a Vojtěchova *Geometrie projektivní*, v tom čase všetkým študentom dokonale neznáma. Prednášateľove skriptá a Havlíčkov *Úvod do projektivní geometrie kuželoseček* vyšli so značným oneskorením po našom absolvovaní predmetu.

Kľúčové predmety vzdelávacieho programu budúcich učiteľov matematiky – *elementárna aritmetika a elementárna geometria* – boli na programe v treťom ročníku. Výučba prvého predmetu prebiehala bezproblémovo podľa Hrušovej knihy *Elementární aritmetika* a druhý predmet v českých krajinách mal k dispozícii Vyšínovu monografiu *Elementární geometrie I (Planimetrie)* (existovali aj Vyšínove skriptá k tomuto predmetu) a v Bratislave sa používali Svitekove skriptá *Úvod do planimetrie* a *Úvod do stereometrie*, spracované podľa dvojdielnej učebnice Perepiolkina *Kurs elementarnoj geometrii I, II* a určené pôvodne pre študentov zanikajúcej pedagogickej fakulty. Bohatým konštrukčným materiálom vynikal ruský preklad planimetrie od J. Hadamarda (Ž. Adamar: *Elementarnaja geometrija I – planimetrija*). Horšia bola situácia s diferenciálnou geometriou. Kým kombinácia fyzika – matematika, ktorá preberala diferenciálnu geometriu v 2. ročníku klasickým spôsobom, mala k dispozícii Hostinského knihu *Diferenciální geometrie křivek a ploch*, pre kombináciu matematika – deskriptívna geometria sa prednášala diferenciálna geometria spracovaná vektorovou metódou, k čomu neexistoval v domácej literatúre v tom čase vhodný prameň. Bol však poruke Finikovov *Kurs differencialnoj geometrii*, ktorý som si prezieravo obstaral v Sovietskej knihe hneď po vyjdení. Urobil okrem mňa dobrú službu mnohým kolegom zo skupiny. K predmetu *metodika matematiky* existovali skriptá prednášateľa A. Dubca; k špeciálnym partiám poskytoval výklad podľa materiálov, ktoré neskôr vyšli knižne pod názvom *Metodika vy-*

učovania matematiky a Metodika vyučovania deskriptívnej geometrie, kde boli zhrnuté jeho dlhoročné skúsenosti z vyučovania týchto predmetov na gymnáziu.

Vo 4. ročníku boli najdôležitejšími odbornými predmetmi *algebraická geometria* a *funkcie komplexnej premennej*. K prvému predmetu bol jediným prameňom Bydžovského *Úvod do algebraické geometrie* a k druhému český preklad Privalovovej knihy, ktorý vyšiel pod názvom *Analytické funkce*. Axiomatiku geometrie prednášal A. Dubec podľa monografie B. Kerekjartóa *Les fondements de la géométrie*, ktorá vyšla tesne predtým. Na jednu z prednášok mám úsmevnú spomienku: Niekomu z poslucháčov sa nepozdávala formuláciu vety, ktorú prednášateľ citoval z uvedenej knihy. Prednášateľ vyzval publikum, aby sa niekto prišiel presvedčiť o správnosti prekladu. Keď sa k tomu nikto nemal, požiadal mňa, aby som tak urobil. Z pléna sa ozvali posmešné a pochybovačné hlasy, že predsa po francúzsky neviem. Posmešky zamrzli na tvárach, keď som bez prípravy plynne tlmočil francúzsky text priamo v slovenčine. (Francúzštinu som sa začal učiť sám ako druhý cudzí jazyk – po ruštine – vo veku 12 rokov. Pochopenie odborného textu nevyžaduje veľkú znalosť cudzieho jazyka.)

Príslušníci mojej generácie mali vo svojej odbornej knižnici – ak si ju postupne budovali – väčšinu kníh v ruskom jazyku; medzi nimi bolo veľa hodnotných kníh preložených zo západných jazykov, napr. o. i. celá séria Bourbaki. Dnešný problém je, komu tieto knihy, medzi ktorými sú aj kusy nielen historickej hodnoty, zanechať.

4. Učitelia matematiky a ďalších odborných predmetov

Jadro učiteľského zboru na katedre matematiky Fakulty prírodných vied Vysokej školy pedagogickej v Bratislave tvorili učitelia, ktorí predtým pôsobili na Pedagogickej fakulte Slovenskej univerzity (názov Komenského univerzity v rokoch 1939 – 1954) alebo boli nejakým iným spôsobom spojení s činnosťou tejto fakulty. Vedúcim katedry bol prof. RNDr. Viktor Svitek, ktorý začal svoju kariéru vysokoškolského učiteľa pôsobením na Prírodovedeckej fakulte Slovenskej univerzity r. 1943. V tom roku získal ako stredoškolský profesor doktorát prírodných vied a hneď bol angažovaný ako honorovaný docent do výučby poslucháčov učiteľstva deskriptívnej geometrie na uvedenej fakulte. Mal v tom čase niekoľko publikovaných článkov v časopise vydávanom Slovenskou vysokou školou technickou (špecializovaných matematických časopisov vtedy na Slovensku nebolo) a jednu monografiu s tematikou projektívnej teórie kriviek. Do študijného programu pre budúcich stredoškolských profesorov deskriptívnej geometrie zaradil špeciálne prednášky *projektívna geometria, geometrické osvetlenie, plochy druhého stupňa* a príležitostne aj ďalšie – všetko predmety, ktoré sa dovtedy v zozname prednášok odboru deskriptívna geometria nenachádzali. Základné prednášky z deskriptívnej geometrie pre poslucháčov techniky a pre kandidátov učiteľstva deskriptívnej geometrie každoročne v s nezmeneným obsahom od r. 1939 opakoval suplujúci profesor Slovenskej vysokej školy technickej Dr. techn. Gabriel Čeněk. Dr. V. Svitek v čase vojnovy Slovenskej republiky podnikol aj študijnú cestu do Talianska. R. 1947 pri faktickom začatí činnosti Pedagogickej fakulty Slovenskej univerzity bol dr. V. Svitek spolu

s niekoľkými ďalšími stredoškolskými profesormi vymenovaný za mimoriadneho profesora tejto fakulty a za prednostu jej matematicko-geometrického ústavu. R. 1950 po vstupe nového vysokoškolského zákona do platnosti prešiel do kategórie profesorov a na novej *katedre matematiky a fyziky* sa nestal vedúcim katedry, ale len vedúcim matematicko-geometrického ústavu, čo znamenalo status dnešného vedúceho oddelenia katedry. R. 1953 pri vzniku Vysokej školy pedagogickej v Bratislave bol prevedený za profesora tejto školy a ustanovený za vedúceho katedry matematiky na Fakulte prírodných vied VŠP. Kompetenčne bol ešte zodpovedný za dobehnutie 2. a 3. ročníka štúdia na pedagogickej fakulte. Okrem týchto povinností bol v prvých dvoch rokoch existencie fakulty prírodných vied jej prodekanom pre vedu a výskum.

Druhou, z hľadiska autority a vážnosti azda najvýraznejšou postavou katedry bol odborný asistent Karol Hlučil, v tom čase 62-ročný, už na pohľad starší pán dôstojného vzhľadu, distingvovaného správania, vždy decentne oblečený a uhladený. Mal za sebou pohnutú minulosť prvej svetovej vojny, ktorá ho vytrhla z budapeštianskej univerzity rok pred absolvovaním štúdia a vrhla do víru zmätkov, z ktorých sa po ruskom zajatí a strastiplnej ceste vrátil do novej vlasti r. 1920, zapadol ako nekvalifikovaná sila do rodiaceho sa gymnaziálneho systému na Slovensku a v školskom roku 1924/25 konečne absolvoval na prírodovedeckej fakulte univerzity v Brne posledný ročník učiteľského štúdia matematiky a fyziky. Po zložení II. štátnej skúšky r. 1930 čoskoro získal reputáciu vysoko vzdelaného, skúseného, spravodlivého a čestného profesora, vysokej odbornej a morálnej autority s uznávanými vzdelávacími výsledkami. Po preložení do Bratislavy r. 1940 pôsobil aj ako inšpektor, fakultný (v tom čase cvičný) učiteľ a jeden semester aj ako honorovaný docent numerickej matematiky na technike. Od vzniku pedagogickej fakulty pôsobil na nej ako odborný asistent, podieľal sa dvoma krátkymi kapitolami na vzniku Svitekových skript *Úvod do planimetrie*. Dva návrhy na jeho vymenovanie za docenta boli zamietnuté pod priehladnými zámienkami. Skutočnou príčinou zamietnutia bola skutočnosť, že bol hlboko veriaci človek, hoci tento postoj nikdy nedemonštroval tak ostentatívne, aby bol trŕňom v oku nadriadenej vrchnosti.

Tretím kmeňovým pracovníkom, ktorý na katedru matematiky prešiel z Pedagogickej fakulty SU, bol odborný asistent Štefan Malina, absolvent štúdia matematiky a deskriptívnej geometrie na Prírodovedeckej fakulte SU r. 1951. Ako absolvent učiteľského ústavu prešiel od najnižšieho všetkými stupňami učiteľskej kvalifikácie: výpomocný učiteľ, učiteľ (pre ľudové školy), odborný učiteľ (kvalifikácia pre meštianske školy), stredoškolský profesor.

Cvičnými učiteľmi pedagogickej i prírodovedeckej fakulty boli predchádzajúci stredoškolskí profesori Anton Dubec a Peter Uhlík, ktorí prišli na fakultu prírodných vied ako odborní asistenti uplatniť svoje vzdelanie a dlhoročné skúsenosti z vyučovania na gymnáziu a v prípade A. Dubca aj vybudovať oddelenie metodiky vyučovania matematiky. Po odbornej stránke bola pozícia A. Dubca neporovnateľne silnejšia, lebo mal publikovaných niekoľko desiatok odborných štúdií, bol autorom a spoluautorom niekoľkých učebníc pre základné

a stredné školy a vychoval niekoľko úspešných riešiteľov a víťaza celoštátneho kola Matematickej olympiády. R. 1958 úspešne absolvoval habilitačné konanie na docenta v odbore metodika vyučovania matematiky. Peter Uhlík nečakane zomrel na infarkt v máji 1954 počas vystúpenia na predvolebnom zhromaždení.

V letnom semestri prvého školského roku nastúpil na katedru matematiky RNDr. Peter Svätokrížny, gymnaziálny profesor a vedúci konzultačného strediska Pedagogickej fakulty SU v Nitre. K začiatku školského roku 1954/55 sa z dvojročnej základnej vojenskej prezenčnej služby vrátil Vladimír Piják, absolvent Pedagogickej fakulty SU a asistent na katedre matematiky a fyziky. Ako odborný asistent, ktorý mal angažmán aj na Vyššej škole pedagogickej, si popri zamestnaní doplnil vysokoškolské vzdelanie na úplné v odbore matematika – deskriptívna geometria r. 1956. Po absolvovaní štúdia na Prírodovedeckej fakulte SU nastúpili začiatkom školského roku 1954/55 na asistentské miesta na katedre matematiky Karol Ďurček, Adela Fillová a Margita Oravcová. V tom istom školskom roku prešiel na katedru z katedry matematiky Prírodovedeckej fakulty SU aj odborný asistent Juraj Červeň.

Katedru matematiky na Vyššej škole pedagogickej viedol dr. Ján Štalmašek, predtým dlhoročný úspešný a známy profesor strednej priemyselnej školy. R. 1954 prišiel na túto katedru dr. Vojtech Illenčík. Katedry matematiky oboch škôl žili v čulej symbióze: nejednen z učiteľov pôsobil súčasne alebo striedavo na oboch školách, kým sa vyššia škola pedagogická nepresťahovala do priestorov na Dunajskej ulici.

Kvalita príslušníkov učiteľského zboru katedry matematiky bola značne rozdielna. Žiaden z nich nemal za sebou dnes typickú kariéru vysokoškolského učiteľa začínajúcu sa postom asistenta hneď po skončení vysokej školy. Kariéra prof. Sviteka sa do istej miery podobala obvyklému postupu stredoškolského profesora k vysokoškolskej kariére. Rozdiel bol v tom, že vinou špecifických podmienok Slovenska, z ktorých najzávažnejšou bola izolácia od vedeckých centier reprezentovaných v prvom rade vysokými školami a aspoň minimálnym prístupom k modernej literatúre, sa táto kariéra oneskorila a neprešla náležitými kvalifikačnými stupňami. Chýbala v nich habilitácia, ktorá bývala vecnou i formálnou zárukou spôsobilosti na výkon funkcie vysokoškolského učiteľa. Prof. Svitek bol samouk, ktorý ovládol v nadpriemernej šírke a rozsahu projektívnu a deskriptívnu geometriu v ich klasickom ponímaní v dobe ich zrodu a rozvoja do dvadsiatych rokov 20. storočia, ale nedospel k modernizačným koncepciám 30. rokov, tým menej k modernému chápaniu v druhej polovici 20. storočia. Napriek tomu jeho učiteľské pôsobenie v predmetoch analytická geometria, projektívna geometria, deskriptívna geometria, elementárna geometria a axiomatika geometrie možno považovať v dobovom kontexte za plnohodnotné, v predmete diferenciálna geometria za menej kvalifikované a v predmete algebrická geometria za nevhodné. Jeho (ne)znalosť klasickej, tým menej modernej algebry nestačila na kvalifikované zvládnutie výučby tohto predmetu a vopred odsudzovala k nezdaru akékoľvek pokusy o vniknutie do nových algebrickogeometrických koncepcií Waerdena, Weila a Grothendiecka.

Vzdelancom osobitého formátu bol odborný asistent Karol Hlučil. Šírka

a hĺbka jeho vedomostí v matematickej analýze, teórii diferenciálnych rovníc, klasickej algebre, azda aj vo funkcionálnej analýze boli obdivuhodné a určite vysoko prevyšovali vedomosti niektorých nafúkancov, ktorí sa s dešpektom vyjadrovali o jeho schopnostiach. Že ovládal plynne slovom i písmom niekoľko cudzích živých i mŕtvych jazykov, že sa vyznal znamenite vo fyzike, v biológii, mineralógii, geológii, histórii – to sme považovali neskôr ako kolegovia za samozrejmé. Na prednášky chodil v bielom plášti – po istom čase už mierne ufúľanom na mieste pravého bicepsu, kde si ľavou rukou podopieral pravú ruku pridržiavajúcu nedoslýchavé pravé ucho – s plným pravým vreckom kriedy, bez akýchkoľvek príprav a poznámok. Už cestou od dverí ku katedre začínal s kratučkou rekapituláciou predchádzajúcej prednášky a za dve hodiny prednášky popísal svojím veľkým hranatým písmom niekoľkokrát tabuľu, ktorú sme mu chodili iniciatívne ako týždenníci na strednej škole podľa rozvrhu služby zotierať. Prednášal hlavne matematickú analýzu, ďalej pravidelne teóriu funkcií komplexnej premennej, sporadicky diferenciálnu geometriu a viedol seminár z matematiky, kde sa venoval numerickým metódam algebry a analýzy. Ako študenti sme boli presvedčení, že podávanú látku pozná suverénne odpredu i odzadu, v každej ročnej i dennej dobe (okrem času od pol jednej do pol štvrtej popoludní, keď chodil na obed a dodržiaval siestu), trebárs o polnoci. U mňa toto presvedčenie nevyvrátila ani príhoda, ktorej som bol očitým svedkom ako asistent: Poslucháči diaľkového štúdia ho prišli poprosiť, či by mohol vyplniť voľný čas v rozvrhu, ktorý vznikol nečakaným odpadnutím konzultácie z fyziky, svojou prednáškou z matematickej analýzy, plánovanou na termín o dva týždne neskôr. Dodnes mám pred očami jeho tvár naplnenú údivom a rozhorčením, ako môžu niečo také žiadať, a počujem jeho vysvetlenie, že to nie je vôbec možné, lebo on sa predsa *musí* na prednášku *pripraviť*. Nepochybujem, že jeho *improvizovaná* prednáška by bola bývala pre akékoľvek publikum *vzorovým inštruktážnym predstavením*. Ale tým by bol poprel svoju železnú zásadu *nevstúpiť* do posluchárne bez dôkladnej prípravy. Pamätám si dodnes na jeho upozornenie: „Pán kolega, nech vás ani vo sne nenapadne vstúpiť do triedy *neprípravený*.“

Môj kolega, s ktorým sme začínali ako asistenti, a celoživotný priateľ Jirka Kopáček zhodnotil svoj pokus o výklad limity na cvičení a Hlučilovo vysvetlenie na prednáške prirovnaním „dudy a nebe“. Dodnes počujem ich debatu, v ktorej posudzovali Jirkov ročný študijný plán počas jeho asistentúry v Bratislave pred odchodom do aspirantúry v Moskve.

Ešte aj teraz po mnohých desaťročiach považujem za skrivodlivosť osudu a vyčítam aj sebe, že sa nepodarilo *zorganizovať* pre *bátu* Hlučila aspoň *malý doktorát*.

Svojráznou postavou kolektívu katedry matematiky bol Anton Dubec. Prišiel na katedru ako renomovaný stredoškolský profesor, ktorý v svojom odbore bol *niekto*, kto bol známy v zainteresovaných kruhoch v celom Česko-Slovensku. Prišiel s predstavou, že sa bude môcť *plne* venovať práci v svojej doméne, ktorou bola metodika vyučovania matematiky, dnes *teória vyučovania matematiky*. (Termíny nie sú identické, pretože *metodika* zahŕňovala teóriu aj *prax*.) A na-raz, kým škola nebola plne organizovaná so všetkými ročníkmi štúdia, musel

vyučovať deskriptívnu geometriu, elementárnu geometriu, axiomatiku geometrie, dokonca aj dejiny matematiky. Okrem toho bol prvé dva roky pobytu na fakulte študijným prodekanom. To všetko presahovalo hranice jeho stredoškolskej rutiny a zaberalo nepomerne viac času na prípravu, než očakával v svojich predstavách pri príchode na školu. Aj obsah prednášaných predmetov od istého bodu presahoval obsah stredoškolskej výučby a vracal sa temer po štvrtstoročí k štúdiu vysokoškolskej látky v niekoľkých predmetoch a v takom rozsahu prekračovalo popri ostatných všedných i mimoriadnych starostiach psychické i fyzické sily učiteľa. Jednoducho, stredoškolský štýl práce sa ukázal ako nedostačujúci na vysokoškolské nároky. To sa neraz odrazilo na kvalite Dubcových prednášok najmä v takom predmete, akým bola elementárna geometria, kde nároky na presnosť, logickú dôslednosť, a tým aj na vypätie pamäti sú mimoriadne vysoké. Na pohode a atmosfére spolupráce nepridávali ani staré tradičné schémy, po dlhé roky formujúce vzťahy medzi vyučujúcimi a študentmi. Trvalo dosť dlhý čas, kým sa Anton Dubec akomodoval v novom prostredí. Povestnú pracovitosť a húževnatosť však nestratil, ba sporadické nehody ju ešte zvyšovali. Jediný zo širokého okolia prešiel úspešne habilitačným konaním a nebyť zvratu okolností, na ktoré nemal dosah, bol by býval jedným z prvých docentov, ktorých titul by bol obstál po každej stránke.

Jeho úroveň ovládania poznatkov z vysokoškolskej geometrie ilustruje nasledovná udalosť: Učivo tretieho a štvrtého semestra z deskriptívnej geometrie o kvadratických plochách vyžadovalo pre náležité odôvodnenie tvrdení použiť pomerne netriviálne výsledky z teórie polarít vzhľadom na kvadratické plochy. V prednáškach o tejto tematike nepadlo ani slovo a v druhom diele *Deskriptívnej geometrie* Kadeřávka, Klímu a Kounovského bol výklad tejto témy príliš hutný na to, aby bol stráviteľný bez podrobnejšieho vysvetlenia. V univerzitnej knižnici som vyhrabal dvojdielnu Wienerovu *Darstellende Geometrie*, v ktorej druhom diele výklad polarít pôsobil ako osvetlenie. Neskôr som podobné majstrovské vysvetlenie objavil v Kadeřákových skriptách z deskriptívnej geometrie pre technikov. – Příklad zároveň ukazuje, akými problémami sa musel bez pomoci učiteľa prehrýzať náročný poslucháč.

Dr. Peter Svätokrížny prišiel na katedru matematiky začiatkom letného semestra v školskom roku 1953/54 z jedenásťročnej strednej školy v Nitre, kde okrem toho organizačne viedol konzultačné stredisko dobiehajúcej pedagogickej fakulty Slovenskej univerzity. Zo zásob nových kníh objednaných do strediska ponúkal na predaj niekoľko titulov, z ktorých pár poslucháčov zaujal vyššie spomenutý Borůvkov *Úvod do theorie grup*. Túto knihu sme potom pod vedením dr. Svätokrížneho študovali vo *vedeckom krúžku*. Bolo vidieť, že má blízko k algebre a príbuzným disciplínam, o čom sa sám niekoľkokrát zmienil v poznámkach mimo študijného programu. Okrem iného sa vyjadril, že by nám mal vo štvrtom ročníku prednášať algebrickú geometriu podľa Walkerových *Algebraic curves*, ktorých ruský preklad vyšiel dva roky predtým. Nestalo sa tak na škodu jeho, predmetu a najviac poslucháčov. V prvom ročníku viedol cvičenia z matematickej analýzy k Hlučilovým prednáškam, v druhom ročníku nám prednášal algebru podľa Kořínka (a súčasne pripravoval skriptá z toho predmetu), v treťom elementárnu aritmetiku podľa Hrušu. V iných

ročníkoch bola jeho ťažiskovým predmetom matematická analýza, v ktorej suploval a neskôr plne prevzal prednášky za chorého Karola Hlučila.

V čase príchodu na katedru mal dr. Svätokrížny temer 37 rokov a za sebou kariéru úspešného stredoškolského profesora a riaditeľa gymnázia, ako aj externého učiteľa pedagogickej a prírodovedeckej fakulty Slovenskej univerzity. Z kolegov na katedre ho najlepšie poznali prof. Svitek a K. Hlučil, ktorí ho považovali za nadaného a vzdelaného učiteľa so šancou na sľubnú pedagogickú kariéru vysokoškolského učiteľa. Keď bola neskôr na katedre reč o napísaní kandidátskej dizertačnej práce, vyjadril sa v tom zmysle, ako by to bola uňho len otázka dostatku času. Všetky očakávania sa naplnili neskôr na vysokej škole ekonomickej, kam prešiel po zrušení vysokej školy pedagogickej a kde postupne získal titul inžiniera, docenta a kandidáta vied, všetko v odbore matematických aplikácií v ekonómii. Jeho bodré vystupovanie, často s prejavmi veselosti, niekedy s náznakom ironie, bolo skôr obranné mimikry, ktorým maskoval svoju vnútornú neistotu.

Odborný asistent Štefan Malina, pracovník, ktorý prešiel vlastnou pracovitosťou a húževnatosťou cez všetky kvalifikačné stupne učiteľskej profesie, prednášal v prvých rokoch existencie školy algebru a deskriptívnu geometriu, v ďalších rokoch sférou jeho pedagogickej činnosti bola v prevažujúcej miere len deskriptívna geometria. Spolupracoval intenzívne s krajským a Slovenským pedagogickým ústavom pri ďalšom vzdelávaní stredoškolských učiteľov, čím naznačoval svoje ambície venovať sa didaktike matematiky. Táto oblasť sa neskôr na prírodovedeckej fakulte Univerzity Komenského stala hlavným smerom jeho profesionálnej orientácie; v tejto disciplíne obhájil kandidátsku dizertačnú prácu, habilitoval sa na docenta a na záver svojej pedagogickej kariéry odišiel na ústav inšpekcie pri ministerstve školstva SSR pôsobiť ako ústredný inšpektor pre vysoké školy. Vo veku 87 rokov prejavuje čulý záujem o dianie v škole, v školstve, v domácej i zahraničnej politike, chodí autom, má poľovnícky lístok a občas sa ešte zájde pozrieť do svojho obľúbeného revíru.

Vladimír Piják, pred nástupom na dvojročnú základnú vojenskú službu odborný asistent pedagogickej fakulty Slovenskej univerzity, bol po návrate r. 1954 zaangažovaný ako odborný asistent do výučby na vysokej aj vyššej škole pedagogickej. Na vyššej škole pedagogickej prednášal elementárnu geometriu a na vysokej škole pedagogickej viedol cvičenia z projektívnej, deskriptívnej a algebrickej geometrie. Po doplnení vysokoškolského vzdelania popri zamestnaní na vysokej škole pedagogickej preberal postupne aj prednášky z analytickej geometrie a špeciálne prednášky z deskriptívnej geometrie. S takouto pracovnou náplňou pokračoval potom na prírodovedeckej a matematicko-fyzikálnej fakulte až do r. 1992.

Juraj Červený prišiel na katedru matematiky začiatkom školského roku 1954/55 z prírodovedeckej fakulty Slovenskej univerzity z príčin, ktoré v čase príchodu aj v neskorších rokoch zostávali zastreté závojom akéhosi tajnostkárstva; niet pochýb, že k tomuto kroku ho viedli silné osobné motívy. Viedol cvičenia z matematickej analýzy, neskôr aj prednášky a cvičenia z diferenciálnej geometrie. Po zrušení vysokej školy pedagogickej prešiel na prírodovedeckú

fakultu Univerzity Komenského (ktorá sa vrátila k pôvodnému názvu r. 1954), ale čoskoro odišiel pracovať mimo rezortu školstva.

V tom istom školskom roku nastúpili na katedru čerství absolventi prírodovedeckej fakulty SU Karol Ďurček, Adela Fillová a Margita Oravcová. Viedli cvičenia z algebry, matematickej analýzy, neskôr z elementárnej aritmetiky, funkcií komplexnej premennej a numerickej matematiky. K. Ďurček v druhom roku pôsobenia z fakulty odišiel.

V posledných rokoch existencie vysokej školy pedagogickej prišli na katedru matematiky vlastní odchovanci a niektorí absolventi ďalších vysokých škôl. Tak boli prijatí začiatkom školského roku 1957/58 pisateľ tohoto článku, ďalej absolvent kombinácie fyzika – matematika Jaroslav Židek a absolvent moskovskej univerzity Jiří Kopáček, v nasledujúcom školskom roku vlastní odchovanci Pavol Grešák a Eva Homolková-Škodová a absolvent prírodovedeckej fakulty Univerzity Komenského Jozef (Dašo) Gruska, dnes jeden z popredných európskych odborníkov v informatike.

Poslucháči kombinácie matematika – deskriptívna geometria mali aj štyri semestre prednášok a cvičení zo všeobecnej fyziky v prvých dvoch rokoch štúdia v celkovom rozsahu 16 semestrálnych hodín prednášok a 6 semestrálnych hodín cvičení. S takýmto objemom výučby bolo možné predniesť študentom solídny prehľad všetkých dôležitých oblastí fyziky, ako to predvídali učebné osnovy. Prednášateľ v prvom ročníku – doc. RNDr. Ján Chrapan – zodpovedajúce tempo nasadil a do konca prvého ročníka postúpil hlboko do teórie elektriny. Odporúčanou literatúrou bol trojdielny kurz všeobecnej fyziky autorov Friš a Timorevová, ktorý doc. Chrapan nazval *čítaním pred spaním* pre elementárny charakter tejto príručky. K dispozícii bol preklad prvého dielu a časti druhého dielu, ktorý vyšiel v jednom zväzku. Celkom samozrejme som používal ruské vydanie tejto učebnice, lebo všetky tri diely stáli v *Sovietskej knihe* dvadsaťsedem korún, čo bola azda polovica ceny jedného zväzku prekladu. Doc. Chrapan vystupoval ako muž jemného vychovania a správania, vždy plný úsmevov a úklonov, človek akejsi skrytej vnútornej opozície voči vrchnosti, na prednáškach pôsobiaci ako suverénny znalec predkladanej tematiky, s vrcholne estetickým zápisom sprostredkovaných poznatkov. Väčšine poslucháčov akosi unikalo, že jeho podaniu chýba hlbší matematický ponor do problematiky – čo by pri stanovenej koncepcii predmetu bolo pochopiteľné a uznateľné – ale ani neprezentuje jasne povahu fyzikálnych dejov a podstatu ich vedeckého poznávania. Na prednáškach sa často maznal s trivialitami matematického vyjadrenia fyzikálnych poznatkov a na skúške neraz vyžadoval matematické odôvodnenia, ktoré sa nenachádzali ani v prednáškach, ani v odporúčanej študijnej literatúre. Moje hodnotenie mi potvrdil môj neskorší kolega a priateľ Dašo Gruska, ktorý počúval Chrapanove prednášky z predmetu *analytická mechanika* na prírodovedeckej fakulte Univerzity Komenského.

V druhom ročníku prevzal vedenie prednášok zo všeobecnej fyziky pre poslucháčov deskriptívnej geometrie prof. RNDr. Ján Vanovič, vedúci katedry fyziky a v tom čase ešte dekan fakulty prírodných vied, ktorý nastúpil do tohto úradu pri vzniku vysokej školy pedagogickej. Prednášky sa konali

spoločne aj pre poslucháčov kombinácií fyzika – matematika a fyzika – chémia, čo malo za následok, že sa pokračovalo v rozšírenom fyzikálnom programe zameranom na potreby výučby budúcich učiteľov *fyziky*, čím sa anuloval náskok v absolvovaní učiva získaný v prvom ročníku a vopred sa zmarila šanca oboznámiť sa so *všetkými* základnými oblasťami fyziky v rozsahu plánovanom pre poslucháčov kombinácie matematika – deskriptívna geometria. Tak sa stalo, že sme sa celý druhý ročník zaoberali teóriou elektriny a magnetizmu, síce na vyššej matematicko-teoretickej úrovni, než tomu bolo v prvom ročníku u doc. Chrapana, ale stratili sme možnosť dozvedieť sa niečo o optike a atómovej fyzike, ktoré mali tvoriť tretiu časť nášho fyzikálneho vzdelania.

Prof. Vanovič svojím distingvovaným správaním a zdržanlivým vystupovaním mohol byť prototypom klasickej figúrky anglického lorda – aspoň tak na nás pôsobil v didaktickom kontakte na prednáškach a skúškach. Neskôr som mal príležitosť stretávať sa s ním častejšie a v iných situáciách, najmä v čase, keď v období 1963/64 bol prof. Vanovič predsedom výboru bratislavskej pobočky Jednoty slovenských matematikov a fyzikov a ja som bol tajomníkom tohto výboru. Prirodzene, jeho správanie v osobnom kontakte bolo menej formálne, ale do svojho súkromia a osobných záležitostí nikdy nedovoliť nazrieť. A boli tam udalosti nie príliš radostné: koncom januára 1955 bola na mozgový nádor operovaná jeho jediná dcéra, ktorej operácia predĺžila život len o niekoľko rokov. Sám mal zdravotné problémy, o ktorých nikdy ani v najbližšom okolí nehovoril; spôsobili jeho predčasný odchod r. 1973 vo veku 66 rokov.

Vzťahy medzi čelnými predstaviteľmi katedry matematiky a katedry fyziky boli poznamenané akousi skrytou animozitou, ktorú učitelia fyziky iracionálne prenášali aj do vzťahu k poslucháčom fyzikálnych predmetov, ktorí neštudovali odbor *fyzika*. Domnievam sa, že korene tohoto neblahého správania siahali do čias koexistencie oboch skupín na spoločnej katedre na pedagogickej fakulte.

Odborný program prvého ročníka doplňovali *polytechnické a laboratórne cvičenia*, ktoré viedol odborný asistent Peter Baláž, mierny a zhovievavý učiteľ, neskôr docent na pedagogickej fakulte v Trnave. V cvičeniach sme sa priučili užitočným veciam, ako napr. výrobe jednoduchých drevených učebných pomôcok na výučbu fyziky, kompletným fotografickým prácam, zaobchádzaniu s filmovacími a premietacími prístrojmi ap. To všetko boli činnosti, s ktorými v súkromnej sfére bežný občan v tom čase sotva prichádzal často do styku. V treťom ročníku nám v rámci *seminára matematiky* prednášal základy technického kreslenia ing. Václav Krulich, riaditeľ strednej priemyselnej školy strojníckej. S jeho dovoľením sme mali príležitosť oboznámiť sa aj so strojovým vybavením tejto priemyslovky.

Čo nám škola zostala dlžná, bol praktický výcvik v používaní rysovacích tabúľ a nácvik používania ručných mechanických a elektrických kalkulátorov. Minimálne vybavenie týmito predmetmi a zariadeniami sa udialo až po absolvovaní školy mojím ročníkom.

5. Psychologicko-pedagogická a politicko-ideologická príprava

Z predmetov tzv. všeobecného základu štúdia učiteľstva boli do prvého ročníka zaradené tieto predmety: všeobecná psychológia, psychológia žiaka, logika, ruský jazyk, slovenský jazyk, telesná výchova a dejiny Komunistickej strany Sovietskeho zväzu – I. časť. Spoločné prednášky pre všetky kombinácie ročníka boli zo všeobecnej psychológie a vývinovej psychológie a z predmetov marxizmu-leninizmu po celý čas štúdia. Ostatné predmety boli oddelene pre jednotlivé kombinácie, telesná výchova, prirodzene, separovane pre ženy a mužov. Všeobecnú psychológiu v zimnom semestri a psychológiu žiaka v letnom semestri prednášal dr. Jozef Kuric, ktorý neskôr pôsobil na vyššej škole pedagogickej a na pedagogickej fakulte v Bratislave a v Trnave. Na každej prednáške dal kolovať prezenčnú listinu vyhotovenú na všetky týždne semestra. Nejaký vtipkár mu zakaždým doplnil v priezvisku mäčkej na posledné písmeno, čo nezabudol so stoickým pokojom komentovať. Prednášal pútavo, všeobecné tézy ilustroval zaujímavými príkladmi, výklad spestroval občas vtipnými perličkami. Všetky spoločné prednášky pre celý ročník sa konali v dvoch rovnakých miestnostiach, do ktorých sa mohlo pomestiť 120 poslucháčov, ale napriek povinnej účasti na prednáškach tieto posluchárne neboli nikdy plné a prvé rady stolov zostávali neobsadené. Sedával som obvykle v treťom – prvom obsadenom – rade pri okne, často mi robil spoločníka spolužiak z gymnázia, poslucháč kombinácie biológia – chémia. Dr. Kuric mal vo zvyku na začiatku prednášky informatívne preveriť sledovanie obsahu predchádzajúcich prednášok poslucháčmi. Keďže sa na jeho výzvu obvykle nikto neprihlásil, prvé 3 – 4 razy som sa na splnenie úlohy podujal sám. Potom mi už nedovolil pokračovať s odôvodnením, že mám za semester zápočet z predmetu udelený. A skutočne mi na zápočte aj na dodatočne uloženej skúške z predmetu zapísal známku bez akejkoľvek previerky.

Základnou literatúrou zo psychológie boli preklady kníh sovietskych autorov. Objemom menšia kniha pochádzala od Teplova a úplnejšiu učebnicu stvorila autorská trojica Kornilov – Smirnov – Teplov. Študoval som, prirodzene, z ruských kníh, ktoré som si za 2-3 koruny kúpil v *Sovietskej knihe*.

Prednášky z logiky len pre poslucháčov matematiky mal čerstvý docent z univerzity PhDr. Vojtech Filkorn, neskorší rektor univerzity, akademik, podpredseda Slovenskej akadémie vied a predseda Slovenskej komisie pre vedecké hodnoty. Klasická aristotelovská logika sa vyučovala v poslednom ročníku gymnázia v predmete *filozofia*. Napriek tomu, že môj ročník tento predmet neabsolvoval, učebnicu z logiky som si obstaral a preštudoval. Okrem toho som si podobnú knižku za nejaké dve koruny kúpil v predajni *Sovietska kniha*. Podľa požiadaviek prednášateľa znalosť klasickej logiky stačila na vykonanie skúšky s upozornením, že na lepší výsledok treba poznať *matematickú* logiku v rozsahu prednášok. Súčasťou takej skúšky bol v každom prípade písomný dôkaz nejakej tautológie.

Marxizmus-leninizmus prednášal prof. PhDr. Michal Topoľský, jeden z tých profesorov, ktorý bol – podobne ako prof. Svitek a prof. Vanovič – vymenovaný r. 1947 ako mimoriadny profesor na pedagogickú fakultu a peripetiami času

a politiky zákonite preplával na vysokú školu pedagogickú. Prednášal nám dejiny komunistickej strany v Rusku a v Sovietskom zväze v 1. ročníku a na začiatku 2. ročníka a potom marxisticko-leninskú filozofiu v 3. ročníku. Rad stolov v priečelí temer cez celú šírku miestnosti na vyvýšenom stupienku mal na okraji pri okne rečnícky pult, za ktorým prof. Topoľský živo gestikuloval a predvádzal sa pestro modulovaným hlasom, ktorý pri vzrušení (prirodzenom či hranom – to je otázka) preskakoval do fistuly. Vlasov na hlave mal už pomenej, čo mu u niektorých poslucháčov vynieslo prezývku *Plechanov* podľa vedúcej osobnosti strany menševikov, čo bol častý predmet jeho kritiky. Vo filozofii bol jeho zamilovanou témou *vzťah objektu a subjektu*, ktorý s obľubou graficky znázorňoval rôznymi schémami na tabuli. Vystupoval ako zapálený obhajca oficiálnej straníckej politiky, čo ho čoskoro vynieslo do funkcie dekana fakulty prírodných vied, povereníka školstva a krátko po fúzii vysokej školy pedagogickej s Univerzitou Komenského aj do funkcie rektora. Jeho imidž (ešteže sme vtedy toto – dnes tak módne – slovo nepoznali) v očiach jeho skalných značne utrpel, keď ktorisi *vyrývači* kdesi vyhrabali jeho knihu *V hľadaní Krista*, zrejme jeho doktorskú dizertáciu, neskôr a dnes uvádzanú v zozname jeho publikácií pod názvom *V hľadaní človeka*. Večné problémy mali s ním aspiranti, ktorých neskôr na univerzite hŕfne vyhadzoval zo skúšky z marxisticko-leninskej filozofie. Sám som ako školiteľ bol svedkom niekoľkých takých prípadov. Na druhej strane treba uznať, že človek vzdelaný, sčítaný a mysliaci mal v diskusii i v polemike s ním značnú šancu obhájiť svoj názor, ak vyslovene nenarušoval základy oficiálnej ideológie.

Z ostatných učiteľov marxizmu-leninizmu iste utkveli v pamäti mnohých absolventov vtedajší odborní asistenti Ján Kvasnička (neskorší prodekan fakulty prírodných vied a vo vzdialenej budúcnosti rektor Univerzity Komenského), Ján Ušiak, ktorý prednášal veľmi pútavo – aj s príslušnou porciou vlastných učiteľských skúseností – dejiny komunistickej strany Česko-Slovenska (od r. 1956 predseda Slovenského výboru pre veci cirkevné, neskôr dekan fakulty prírodných vied a v rokoch 1968-1969 vyhlásený *revizionista a podvrtný živel* straníckej organizácie na Univerzite Komenského) a v neposlednom rade Ľudovít Pezlar, v budúcnosti dlhoročný ideologický tajomník ústredného výboru komunistickej strany Slovenska. Moja príjemná spomienka sa spája s osobou JUDr. Júliusa Chorvátha, neskoršieho profesora Univerzity Komenského, ktorý nám prednášal v poslednom ročníku *politickú ekonómiu*. Človek stredného, v našich očiach v tom čase už pokročilého veku sedel za prostredným stolom v priečelí a čítal prednášky, v ktorých oficiálnu teóriu občas spestroval svojimi dlhoročnými bankárskymi skúsenosťami. Jeho zamilovanou témou bol úver, o ktorého (*kapitalistických*) druhoch nám porozprával mnohé, čo sa v učebniciach politickej ekonómie nenachádzalo. Keď som si náhodou na komisionálnej skúške (ktorá bola touto formou organizovaná namiesto zaradenia do štátnej skúšky) vyžreboval otázku o úvere a stručne som zreprodukoval poznatky z jeho prednášky, bol zjavne uchvátený a dlho mal nechcel zo skúšky pustiť dôvodiac, že *musím* vidieť a počuť aj ďalšie odpovede a zúčastniť sa na hodnotení. Táto príhoda mala aj ďalšie následky: Pri náhodnom stretnutí ma na chodbe zastavil vedúci katedry matematiky prof. Svitek s otázkou, čo to stvára, lebo na vedeckej

rade školy vystúpil dr. Chorváth s návrhom, aby som bol prijatý za asistenta na katedru marxizmu-leninizmu, a ja som mu predsa dal slovo, že po skončení nastúpim na katedru matematiky. Ubezpečil som ho, že je prvý, ktorý ma o takomto stave vecí informuje, že so mnou nikto o takom návrhu nehovoril a že nemám najmenšie zámary porušiť slovo, ktoré som dal jemu. Ako sa onedlho ukázalo, utópiou by bolo bývalo nielen prijatie na katedru marxizmu-leninizmu, ale nemalo od nej ďaleko ani prijatie na katedru matematiky.

Ďalšie predmety všeobecného základu nepredstavovali prílišnú záťaž. Skúšku z ruštiny sme s kolegom Jánom Belanským urobili tak, že sme cestou z obeda, keď sme išli okolo posluchárne, pri ktorej čakali spoluštudujúci na skúšku, vošli do posluchárne a poprosili skúšajúcu pi. odbornú asistentku Gvozdjakovú, či nás môže vyskúšať. Po jej súhlase a splnení písomnej časti sme o desať minút odchádzali so známkou v indexe. Celý semester seminára zo slovenčiny sme venovali oboznamovaniu sa s novými, značne zmenenými pravidlami slovenského pravopisu. Seminár viedol pracovník Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra Slovenskej akadémie vied dr. František Buffa a jediný problém komunikácie spočíval v oslovení, pretože oslovenie *súdruh asistent* sa mu videlo konfúzne a nezodpovedajúce skutočnosti.

Pedagogiku v druhom ročníku prednášal odborný asistent Jozef Mátej, ktorý neskôr dosiahol všetky vedecké hodnosti aj vedecko-pedagogické tituly a stal sa poprednou osobnosťou slovenskej i česko-slovenskej historiografie pedagogiky. Prednášky mal písomne perfektne pripravené a čítal ich, držiac písomnosti v ruke, nie za rečníckym pultom, ani za stolom na stupienku, ale stojac a klátiac sa v strednej uličke pri prvých radoch stolov. Prednášky čítal monotónnym nevýrazným hlasom, málokedy odtŕhal zrak od textu, zriedkavo dodal nepatrný komentár. Jeho prednášky boli žiarivým príkladom nesúladu obsahu s formou. Keby sa bol text jeho písomných príprav vytlačil, boli by to bývali *prvotriedne* skriptá. Keďže sa tak nestalo, boli sme odkázaní na preklady sovietskych učebníc (Ogorodnikov -Šimbiriov a i.) a na poznámky z jeho prednášok. Sedával som na svojom obvyklom mieste v prvom obsadenom rade, pozorne sledoval prednášateľov prednes a usilovne si zaznamenával podstatný výťah z prednášky. Na takýto štýl komunikácie a jej záznamu sme boli zvyknutí a naučení za absencie oficiálnych učebníc už zo strednej školy. Nepochybne rovnako sa správala aj značná časť svedomitých kolegýň, ktoré k plneniu študijných povinností pristupovali veľmi úzkostlivo. Iné bolo správanie niektorých kolegov – a nebolo ich málo – ktorým prednášky pripadali ako jednotvárna nediferencovaná záľaha slov, ktorí v termínoch disciplíny videli pustý zvuk, a nie pojem s bohatým obsahom, a podľa toho sa aj správali. Pretože účasť na prednáškach bola povinná, obvykle fyzickou prítomnosťou túto povinnosť plnili. Bol som zvedavý, akou činnosťou vyplňajú čas prednášky; zaujímať sa o to bola do istej miery moja povinnosť ako študijného referenta fakultného výboru mládežníckej organizácie. Na jednej prednáške uprostred novembra som zasadol do posledného radu, za ktorým na stene bola dlhá doska s háčikmi na zavesenie zvrchníkov; šatňa v tom čase ešte neboli zriadená. Paleta činností okolosediacich bola pestrá: siahala od čítania novín, časopisov a kníh cez písomnú prípravu na iné predmety až po tiché zábavné hry (*piškvorky*

a pod.). Dvaja najväčší znudenci si uprostred prednášky sadli na podlahu pod kabáty, zapálili si cigarety a aby sa neprezradili dymom, fúkali ho do rukávov zavesených plášťov. Iný tanec čakal takýchto víťazov na skúške, a to najmä v prípade, keď sa o ňu pokúšali v rektorskom termíne v posledný novembrový deň nasledujúceho roku. Tam obvykle mala posledné spásne slovo dobrota a láskavosť Jozefa Máteja a tam boli na roztrhanie aj moje poznámky z prednášok, ktoré kolovali z ruky do ruky a skončili na neznámom mieste.

Diametrálne odlišný bol obraz predmetu *dejiny pedagogiky*, ktorý nám v treťom ročníku prednášal doc. PhDr. Ľudovít Bakoš, CSc., v tom čase zároveň prorektor školy, človek nesmierne vzdelaný, rozhľadený, pritom skromný a bezprostredný. Prednášal bez akýchkoľvek písomností, živo, pútavo, s lahodnou moduláciou, pohybujúc sa vpredu v strednej uličke medzi stolmi, občas sa obracajúc s otázkou na poslucháčov, ktorých poznal zo seminára. Jeho bezprostrednosť v komunikácii zvyrazňovalo tykanie, v ktorom nerobil výnimky. Aj veci bezvýrazné a schematické nadobúdali v jeho podaní živosť, ľahkosť, farebnosť a plnokrvnosť. Základnú literatúru predstavovala Medynského učebnica dejín pedagogiky doplnená niekoľkými témami z národných dejín. Jednohodinový seminár k predmetu viedol niektorým *študijným skupinám* sám doc. Bakoš, našej skupine prof. PhDr. a ThDr. Peter Vajcik, ktorý krátko predtým vydal monografiu o dejinách školstva na Slovensku v 16. storočí. Na seminár nám nosieval túto knihu a sériu fotografií z historických kníh, ktorých zmenšiny sa nachádzali v jeho knihe. Hodinový seminár bol obvykle vyplnený jeho poznámkami ku knihe a fotografiám, rozprávaním o didaktických a sociálnych pomeroch na stredovekých univerzitách a o príhodách z jeho pestrého života. (Zaujímavé, no pochopiteľné je, že nikdy nepadlo ani slovo o jeho osemročnom pôsobení na poste kaplána.) Pár týždňov pred koncom semestra dopratal na seminár hrubú knihu gruzínskeho komeniológa Davida Onisimoviča Lordkipanidzeho o didaktickom diele Komenského s návrhom, aby si niekto pripravil na seminár referát o nej. Prirodzene, prischlo to zase mne a o týždeň som mal na seminári referát. Vidím pretiahnutú profesorovu tvár, keď ma uzrel s jednou malou stranou poznámok a žiariace oči a oslavné ódy po hodinovom výklade bez prípravy. Šťastná náhoda mi prihrala otázku o Komenskom aj na skúške u doc. Bakoša. Skúška sa zmenila na priateľskú debatu o všeličom, čo sa skončilo ďaleko od pôvodnej témy.

Milo mi padlo, keď som po rokoch stretol prof. Bakoša na ministerstve školstva a pamätal si moje meno, rovnako príjemné bolo aj stretnutie s prof. Vajcikom neďaleko jeho bydliska štyri roky pred jeho smrťou, naplnené priehrástím spomienok na čas, ktorý bol krásny uňho vekom zrelosti a u mňa mladostou. Neraz s ľútosťou spomínam na krutosť osudu, ktorý vymeral vzácnemu človeku prof. Bakošovi taký krátky čas života.

V predmetoch všeobecného základu sme mali zaradenú aj *školskú hygienu*, predmet, ktorý už dávno a neoprávnene vypadol zo vzdelávacieho programu budúcich učiteľov. Prednášateľ MUDr. Mikletič z lekárskej fakulty vedel tak zápalisto prednášať o školských hygienických normách, ktoré dnes beztak už neplatia a navyše sa málokde rešpektujú aj tie pozmenené dnešné.

Dnešného mladého vysokoškolského poslucháča asi prekvapí informácia, že vysoká škola päťdesiatych rokov 20. storočia nielen vnucovala študentovi telesnú výchovu ako povinný predmet, ale mu aj nariadovala druh aktivít, ktoré mali z neho vychovať všestranného špecialistu (gymnastu, atléta, vyznávača masových prostných cvičení, plavca, výkonného hráča športovej hry), a prirodzenú náklonnosť k pohybu a radosť z neho mu „osládzala“ známkovaním, ktoré mohlo ovplyvniť výšku jeho štipendia. Trvalým užitočným následkom telovýchovných zamestnaní bola známosť s mnohými pracovníkmi katedry telesnej výchovy, s ktorými niektorých z nás neskôr zviazali kolegiálne vzťahy a z ktorých ne jeden bol neskôr verejnosti známy ako významný telovýchovný, akademický alebo verejný funkcionár alebo uznávaný tréner (prof. Černušák, prof. Rovný, prof. Macák, doc. Šimonek, doc. Perútka, doc. Urban a mnohí ďalší).

6. Vojenská príprava a učitelia katedry vojenskej prípravy

Vojenská príprava poslucháčov vysokých škôl v Česko-slovenskej republike a od r. 1960 v Česko-slovenskej socialistickej republike predstavovala od päťdesiatych rokov 20. storočia až do zmeny režimu v rokoch 1989 – 1990 špecifickú formu prípravy záložných dôstojníkov armády. Táto forma mala umožniť poslucháčovi vysokej školy nadobudnúť časť jeho vojenskej kvalifikácie ako budúceho záložného dôstojníka armády štátu súbežne so získavaním jeho civilnej odbornosti štúdiom na vysokej škole. Doplnujúcu časť tejto kvalifikácie mal absolvent vysokej školy získať skrátenou priamou prezenčnou službou v armáde. Dĺžka prípravy počas pobytu na vysokej škole, dĺžka následnej vojenskej služby, ako aj formy preverovania spôsobilosti sa v priebehu temer štyroch desaťročí menili, ale základné princípy organizácie vojenskej prípravy a udeľovania statusu záložného dôstojníka pre absolventov vysokých škôl zostávali v podstate zachované. Prví absolventi vysokoškolskej vojenskej prípravy prešli trojročným cyklom prípravy na škole a následnou 56-dňovou aktívnou vojenskou službou, po ktorej bola absolventovi udelená najnižšia dôstojnícka hodnosť – podporučík. Pre vysokoškolské ročníky, ktoré vstupovali na vysokú školu r. 1953 a neskôr, mala vojenská príprava na škole trvať štyri roky s mesačným praktickým výcvikom v letnom vojenskom výcvikovom tábore po absolvovanom druhom a štvrtom ročníku vojenskej prípravy s následnou dvojmesačnou aktívnou službou v armáde. Prirodzene, všetky teoretické aj praktické predmety prípravy museli byť podľa vojenských zvyklostí a tradícií zakončené skúškou a hodnotením.

Prvý ročník vojenskej prípravy sme hneď po otvorení prvého ročníka štúdia začali vo vlastnom civilnom oblečení vo veľkej posluchárni na 1. poschodí ústrednej budovy na Kalinčiakovej ulici. Venoval sa nám starší podplukovník, tichý, mierny a dobrotivý človek, o ktorom sme sa čoskoro dozvedeli, že sa volá Zdeněk Obdržálek. Oboznamoval nás so základnými pravidlami *vojenskej zdvorilosti* a základnými úkonmi *poradovej prípravy*. Vojenskej príprave bol rezervovaný jeden deň v týždni v rozsahu šiestich hodín výučby a výcviku a dvoch hodín samostatného štúdia. Pplk. Obdržálek bol jeden z prvých dvoch či troch členov katedry vojenskej prípravy, ktorá sa mala presťahovať z vysokej školy

technickej v Košiciach do Bratislavy, aby z poslucháčov vysokej školy pedagogickej vychovala kandidátov na dôstojníkov tankového vojska. Zrejme niekde v komunikačných kanáloch nastalo nejaké nedorozumenie (alebo typický vojenský zmätok), ktorým sa vojenská príprava šitá na mieru určitému technickému odboru prideliť budúci učiteľom. Pokojné časy mierovej koexistencie na vojenskej príprave s pplk. Obdržálkom pominuli, keď sa do Bratislavy z Košíc presťahovala celá *vojenská katedra*. Na prvom stretnutí s ročníkom spustil pplk. František Ploskuňák nevídaný vresk, ktorý nahnal strach nielen všetkým *prváčikom*, ale aj asi pätnástim asistentom z rôznych katedier oboch fakúlt školy, ktorí sa účasťou na vojenskej príprave vyhli dvojročnej vojenskej prezenčnej službe. Pplk. Ploskuňák bol starý frontový vojak *Svobodovej armády*, ťažko zranený v záverečnej fáze vojny v bojoch pri Ostrave, ktorému nedostatočné vzdelanie bránilo v postupe do vyšších hodností a funkcií. Aj na katedre ním vymetali rôzne nepopulárne predmety (napr. vojenskú kartografiu, protichebeckú a protiatómovú ochranu ap.) a pri delimitácii v r. 1957 ho strčili za predsedu jednotného roľníckeho družstva v Petržalke, kam sa svojím vzdelaním, naturelom, prudkou povahou a malou schopnosťou takticky vychádzať so spolupracovníkmi vôbec nehodil. Na to sa mi horko pošťazoval, keď sme sa po pár rokoch náhodne stretli pri budove univerzity.

Vedúcim nášho ročníka vojenskej prípravy bol pplk. Ladislav Staško, frontový prebehliak z radov armády Slovenskej republiky k bieloruským partizánom, vážne zranený pri jednej z bojových akcií a zo zdravotných príčin vylúčený z možnosti pôsobiť v bojových útvaroch povojnovej armády. Po redukcii stavu vojenských katedier pôsobil dlhší čas ako generálny tajomník ústredného výboru Zväzu protifašistických bojovníkov na Slovensku. Vo vyšších ročníkoch bol naším vedúcim major (od školského roku 1956/57 podplukovník) František Mrázik, bodrý vojak, vždy dobre naladený, zrejme skúsený a ostrieľaný štábný pracovník, ktorý nejaký čas pôsobil aj ako učiteľ vojenskej akadémie.

Vedúcim katedry vojenskej prípravy bol pplk. Viktor Haverlík, v čase Slovenského národného povstania v hodnosti stotníka (kapitána) veliteľ vojenskej posádky v Zlatých Moravciach, ktorý sa spoluprácou s partizánmi a riskantnými rozhodnutiami v prospech slovenských povstaleckých vojakov zajatých nemeckými vojskami skompromitoval v očiach nemeckého okupačného a slovenského prorežimného velenia a zatknutiu unikol len útekem k partizánom. Zimný pobyt v horách zanechal ťažké následky na jeho zdravotnom stave, ktoré ho sužovali aj v civilnom zamestnaní po prepustení z armády r. 1957, keď sa na dlhé roky stal správcom účelového zariadenia Slovenskej akadémie vied v zámku v Smoleniciach. (Mimochodom, jeho dcéra Zora absolvovala štúdium kombinácie matematika – zemepis na fakulte prírodných vied Vysokej školy pedagogickej r. 1962.)

Medzi učiteľmi katedry vojenskej prípravy mal osobitné postavenie major (od školského roku 1956/57 podplukovník) Janočko, ktorý vyučoval *technickú prípravu*. Dokonalý znalec tankovej techniky (a techniky *vôbec*) vyžadoval rešpektovanie vojenských manierov len v nevyhnutnej miere a vždy sa sústreďoval na vecnú stránku svojho povolania. Vážny, vyrovnaný, odmeraný, introvertne

pôsobiaci bol vzdialený od lacného vojenského humoru a snahy o popularitu. Technické poznatky, ktoré sprostredkoval, mohli každému z poslucháčov preukázať cenné služby v ktoromkoľvek civilnom odbore súvisiacom s oblasťou motorových vozidiel.

Ani z odstupu rokov sa nepozerám na hodiny vojenskej prípravy ako na márne stratený čas. Z každej oblasti možno vyťažiť poznatky a skúsenosti, ktoré sa môžu ukázať užitočné v celkom nečakaných súvislostiach. Dôležité je vedieť tieto poznatky utriediť, katalogizovať, ukladať do správnych priechov pamäti a v pravej chvíli ich syntetizovať s inými vedomosťami za účelom kvalitnejšieho, hlbšieho a komplexnejšieho poznania. Napr. cenné bolo pre mňa spojenie fotogrametrie ako deskriptívno-geometricko-geodetickej metódy s vojenskou kartografiou a vyhodnocovaním leteckých snímok za účelom získavania takticko-technických vojenských údajov. A skúsenosť zo štúdia vojenských predpisov a poriadkov – odhliadnuc od špecifickosti matérie, ktorou sa zaoberajú – nie je bez úžitku pri štúdiu zákonov, predpisov a nariadení občianskeho sektoru, ktoré sa bytostne dotýkajú každého občana. Tento prístup k *vojenským* záležitostiam mi umožnil na vrcholnej úrovni úspešnosti zvládnuť aj dôstojnícke skúšky v záverečnom vysokoškolskom sústreďení vo vojenskom výcvikovom tábore *Město Libavá* v júli 1957, aj dôstojnícke skúšky na záver polročnej základnej vojenskej služby v Žatci v apríli 1958. Že to nemalo žiaden dosah na diferenciaciu v udeľovaní hodností, je celkom nepodstatné.

Závažná zmena v organizácii vojenskej prípravy a následných opatrení sa udiala v prvej polovici roku 1956. Celý vtedajší východoeurópsky blok, nazývaný eufemisticky *socialistický tábor*, žil v očakávaní zmien, ktorých tendenciu naznačil februárový XX. zjazd komunistickej strany Sovietskeho zväzu. Celkovú situáciu charakterizujú v politologickom žargóne slová *odmāk* alebo *oteplenie*. Je príznačné pre vtedajšie Česko-Slovensko, že podobne ako o tridsať rokov neskôršie v časoch Gorbačovovej *perestrojky* v Sovietskom zväze česko-slovenské štátne politické vedenie namiesto uvoľnenia hľadalo spôsoby petrifikácie existujúceho stavu a posilnenia monopolu politickej moci. K takýmto opatreniam patrilo aj predĺženie prezenčnej vojenskej služby absolventov vysokoškolskej *vojenskej prípravy* na jeden rok. Ako patrilo k tradícii pri prijatí podobných nepopulárnych opatrení, silná propagandistická mašinéria sa vrhla do demagogického *vysvetľovania* a *zdôvodňovania*, aké *výhody* pri porovnaní s ostatnými občanmi toto opatrenie absolventom vysokých škôl prináša. Jednotný odpor študentskej vysokoškolskej obce najmä počas májových tzv. *študentských udalostí* viedol k prijatiu rozhodnutia o skrátení plánovanej následnej jednoročnej vojenskej služby na polovičný čas. (V majálesovom sprievode svietilo heslo „*Ešte jeden Čepička – slúžime od malička*“. Alexej Čepička bol Gottwaldov za minister národnej obrany ČSR; krátko po udalostiach bol z postu ministra odvolaný.)

Po absolvovaní prvého sústreďenia v auguste r. 1955 v letnom vojenskom výcvikovom tábore *Lešt* boli asistenti z radov frekventantov vojenskej prípravy preradení do osobitného *tretieho* ročníka, ktorým sa ich vojenská príprava uzatvárala a čakala ich už len následná dvojmesačná vojenská služba. Ostatní

účastníci vojenskej prípravy pokračovali v nej ešte dva roky, po ktorých skladali v letnom výcvikovom priestore na záver sústredenia záverečné *dôstojnícke* skúšky a na jeseň temer bez výnimky nastupovali na polročnú prezenčnú službu. Mój vysokoškolský ročník bol prvý, ktorý postihli tieto opatrenia.

V prvom ročníku vojenskej prípravy sme absolvovali *pešiacky* výcvik, ktorý sa prevažne odohrával na Kuchajde, spustnutom a nekultivovanom priestore medzi štadiónom športového klubu *Slovan Bratislava* a železničným násypom v priestoroch dnešnej železničnej stanice Bratislava-Nové mesto. Výcvik spravidla viedol major Procházka, ktorého povestné vyjadrovanie malo blízko k spôsobu reči hostinského Palivca. Výdatnou posilou pešiackeho výcviku bol poručík Ján Ballon, ktorý krátko predtým prišiel z armády, zamestnal sa na katedre vojenskej prípravy a pri prvej príležitosti prešiel do kategórie civilných úradníkov, kde to neskôr dotiahol na tajomníka fakulty telesnej výchovy a športu. Vyučovanie technickej prípravy od druhého ročníka posilnil nadporučík Lutovský, ktorý bol onedlho povýšený na kapitána. Staval sa do pózy väčšieho odborníka, než akým v skutočnosti bol.

V letnom semestri prvého ročníka sme dostali ako jednotný vojenský výstroj zelené montérky, obnosený zimný vojenský plášť, opasok, kožené baganče a čiapku s plechovým odznakom s nápisom VŠ. Montérky a baganče nám po štyroch rokoch zostali, ostatné kusy výstroja sme museli po skončení vojenskej prípravy vrátiť.

Žičím dnešnej vysokoškolskej študentskej generácii príležitosť rozumnejšie a užitočnejšie využívať čas, ktorý mojej generácii zabrala vojenská príprava.

7. Sociálna situácia študentov

Väčšina mojich kolegyň a kolegov z ročníka pochádzala z rodín, ktorých sociálna situácia bola mierne podpriemerná až výrazne slabá. Ostatne, v tom čase v Česko-Slovensku, niekoľko mesiacov po povestnej menovej reforme na prelome mája a júna 1953, nebolo v celej krajine bohatých rodín, ktoré by boli oplývali finančnou hotovosťou v takom rozsahu, aby mohli svoje deti na štúdiách financovať v žiadúcej miere. Menovou reformou štát *oraboval* najširšie vrstvy pracujúcich. Hlboko devalvoval nevelké úspory nepočetnej vrstvy sporivcov, absolútne anuloval tzv. *viazané vklady*, obsahujúce peňažné prebytky z ožebračujúcej výmeny peňazí v r. 1948 a do finančnej mizérie uvrhol početné roľnícke rodiny drobného a stredného stavu, ktorých domáca hotovosť bola menovou reformou drasticky znehodnotená najmä v prípadoch, keď miestni potentáti označili rodinu za politicky nespoľahlivú, čo malo za následok výmenu *celej* rodinnej hotovosti v lúpežníckom kurze 50 starých korún za 1 korunu novej meny.

Druhou príčinou neutešenej sociálnej situácie väčšiny poslucháčov bola okolnosť, že v sociálnej skladbe poslucháčov chýbali príslušníci *potenciálne* zámožnejších vrstiev. Príslušníci týchto vrstiev študovali na atraktívnejších odboroch, ktoré aspoň v budúcnosti mohli zaradiť absolventov medzi majetnejších členov

spoločnosti. Podľa sociálneho pôvodu poslucháčov bola vysoká škola pedagogická v Bratislave minimálne v prvých dvoch-troch rokoch svojej existencie výrazne plebejská; drvivá väčšina jej poslucháčov pochádzala z roľníckych a robotníckych rodín. Z okruhu známych spoluštudujúcich si nespomínam na nikoho, kto by bol pochádzal z rodiny lekára, právnik, vyššieho štátneho úradníka alebo politického funkcionára. Pomery možno celkom priliehavo ilustruje fakt, že z dvadsiatich dvoch absolventov odboru matematika – deskriptívna geometria r. 1957 jeden poslucháč pochádzal z učiteľskej rodiny, jedna poslucháčka z úradníckej rodiny a otec ďalšej poslucháčky bol pôvodne majiteľ dedinského pohostinstva, ktorý bol v tzv. *akcii B* pozbavený majetku, násilne presídlený a zaradený do *výroby*, čo znamenalo zamestnanie s manuálnou prácou. Všetci ostatní poslucháči odboru pochádzali z roľníckych a robotníckych rodín, pričom dedinskí robotníci patrili k vrstve tzv. *kovoroľníkov*, čo boli majitelia škvarky pôdy, na ktorej drelí po absolvovaní pracovnej zmeny v svojom hlavnom robotníckom zamestnaní. Roľnícke rodiny na Slovensku v päťdesiatych rokoch žili v stave drastickej finančnej núdze bez ohľadu na to, či už patrili k príslušníkom *skolektivizovaných* poľnohospodárskych podnikov, alebo boli gniavení likvidačnou štátnou politikou ako *súkromní* roľníci.

Za takéhoto sociálneho rozloženia bola absolútne prevažujúca časť študentov odkázaná na štátne štipendium, ktorého výška bola v podstate závislá od sociálnej situácie poslucháča. Poradný hlas pri navrhovaní výšky štipendia mali politickí nominanti výborov *straníckych a mládežníckych* organizácií v tzv. štipendijných komisiách fakúlt. Horná hranica sociálneho štipendia bola 380 korún mesačne počas školského roku, teda okrem hlavných prázdnin. V sociálne odôvodnených prípadoch (polosiroty, siroty, rodiny pod hranicou sociálneho minima) a v prípadoch *absolventov robotníckych (maturitných) kurzov* k tomu pristupoval prídavok 40 korún mesačne. Extrémne sociálne prípady (úplné siroty ap.) dostávali ročný príspevok na ošatenie a nákup študijných potrieb. Nadpriemerné študijné výsledky v predchádzajúcom ročníku (prirodzene, aj s vykazovaním primeranej *spoločenskej* aktivity) boli ohodnotené tzv. *prospechovým* štipendiom, ktoré predstavovalo prídavok 100 korún mesačne pri priemere prospechu 1,00 a 40 korún pri priemere 1,01 – 1,5. Poslucháči *učiteľských* odborov mohli získať v poslednom ročníku štúdia, ak boli všestranne pozitívne hodnotení, tzv. *Hakenovo* štipendium (nazvané podľa významného komunistického funkcionára v medzivojnovnej ČSR), ktorého jednorazová výška bola 2.000 korún, alebo v prípade udelenia väčšiemu počtu poslucháčov 1.000 korún. (To bol prípad môjho ročníka.)

K bezprostredným životným nákladom patrila nákup stravných lístkov na obedy a večere v menzách študentských domovov alebo v jedálňach zriadených priamo v školských budovách. Cena jedného lístku na obed alebo na večeru sa veľmi dlhý čas udržiavala na výške 2,60 Kčs. Štátna dotácia na stravovanie bola vysoká a s rastom cien po desaťročiach sa značne zvyšovala. Nedotované raňajky v internátnej menze stáli 1,50 Kčs. Ubytovanie v študentskom domove podľa odstupňovanej kvality (počet ubytovaných v miestnosti, sociálno-hygienické vybavenie atď.) stálo mesačne 25 – 40 korún. Nedostatok ubytovacích kapacít v študentských domovoch bol v tom čase ešte vypuklejší

a akútnejší než v dnešnej súčasnosti. Kto bol ubytovaný v súkromnom byte alebo rodinnom dome, musel počítať s podstatne vyššou rozpočtovou položkou na tento účel; bolo to – opäť v závislosti od okolností, podobne ako v študentských domovoch – 120 – 200 korún mesačne. Na porovnanie – mesačný plat mierne kvalifikovaného robotníka na železnici bol v tom čase okolo 900 korún, upratovačka v internáte mala 600 korún, začínajúci asistent na vysokej škole mal čistý mesačný plat 920 korún. O udelení ubytovania v internáte rozhodovali podľa niekoľkých kritérií ubytovacie komisie fakúlt zahrňujúce aj zástupcov študentov, ktorí sa niekedy – a občas aj úspešne – pokúšali vybaviť si osobné účty s niektorými kolegami. Po búrlivých udalostiach na vysokých školách v máji-júni 1956 neudelenie ubytovania v internáte na budúci školský rok bolo jednou z miernejších foriem trestu za *nežiadúce* spoločensko-politické aktivity v onom čase.

V prvom roku existencie vysokej školy pedagogickej v Bratislave bola situácia s ubytovaním študentov tejto školy osobitne nepriaznivá. Ubytovanie v študentskom domove na Belojannisovej (predtým a od r. 1990 opäť Wilsonovej) ulici bolo v zásade udelené len tým mužským poslucháčom, ktorí sa primárne hlásili na školu a boli prijatí v riadnom prijímacom konaní. (Mladšej generácii radno pripomenúť, že koedukačný status študentských domovov je fenoménom podstatne neskoršieho času.) Dodatočne prijatí alebo presunutí poslucháči, ktorí požiadali o ubytovanie v študentskom domove, boli po niekoľkých nociach strávených na matracoch v telocvični študentského domova presunutí do niekoľkých tried novopostavenej základnej školy v Krasňanoch, čo v tom čase predstavovalo perifériu medzi východnou továrenskou časťou a niekdajšou satelitnou obcou Rača, od r. 1944 súčasťou Veľkej Bratislavy. Zdlhavá, komplikovaná a drahá bola doprava z ubytovania v Krasňanoch do školy na Kalinčiakovej ulici pri zimnom štadióne. V januári boli študenti z Krasnian presunutí do biedne vybaveného hotela *Centráľ* pod hlavnou železničnou stanicou, určeného na skorú demoláciu, a až v pokročilej jari sa im konečne dostalo slušného ubytovania v novopostavennom študentskom domove *Mladá Garda*, kde konečne vybavenie splňalo na tú dobu pohodlný štandard.

Potľkanie sa po núdzových ubytovniach som vzdal po niekoľkých nociach strávených v Krasňanoch v nevykúrených triedach novej školy a urobil som riskantné rozhodnutie dochádzať do školy z rodnej dediny vlakom. Vtedajšia železničná parná trakcia zvládla 56 kilometrov za hodinu a dvadsať až tridsať minút za predpokladu presného chodu, čo bývala skôr výnimka než pravidlo. V zimných mesiacoch meškanie v rozsahu niekoľkých desiatok minút až jednej hodiny nebolo žiadnou neobvyklou udalosťou, ba zažil som na tejto trati za snehovej kalamity dopravu v trvaní až šesťnásť hodín. Dvakrát v týždni sa výučba končila o pol siedmej večer a nasledujúci deň sa začínala o pol siedmej ráno. To znamenalo pre mňa dostať sa domov okolo pol desiatej v noci a v tú istú noc vstávať o pol štvrté bez záruky, že sa na prvú rannú prednášku dostanem včas. Našťastie láskavosťou príbuzných bývajúcich v Bratislave mi bolo umožnené v letnom semestri prvého ročníka prespávať u nich, čo bola pre mňa neoceniteľná pomoc a pre nich nemalá obeta. Malý dvojizbový

byt, ktorého jedinou modernou vymoženosťou bol plynový sporák v kuchyni, a vykurovanie obytných miestností, ako aj príprava teplej vody v kúpeľni sa museli obstarávať tuhým palivom, predstavovali štandard päťdesiatych rokov 20. storočia v starších bytoch postavených v období pred 1. svetovou vojnou a v medzivojnovom období. Tomu zodpovedalo aj mesačné nájomné tej doby – 80 korún.

V nasledujúcich ročníkoch štúdia som vždy dostal internátne ubytovanie, z toho v treťom ročníku v dvojposteľovej izbe, čo – odhliadnuc od minimálneho hygienického a sanitárneho vybavenia – sme považovali za *ubytovanie snov*. V štvrtom ročníku mužských poslucháčov vysokej školy pedagogickej premiestnili do študentského domova na Suvorovovej ulici, čo malo za následok nevýhodnejšie ubytovanie vo viacposteľových izbách, pretože budova bola pôvodne plánovaná pre ústredný úrad a veľkosť miestností nebola projektovaná na ubytovanie vysokoškolákov. V tom internáte som neskôr býval dva roky aj ako asistent v štvorposteľovej izbe.

Štipendium, čo aj v maximálnej výške, stačilo i najskromnejšiemu študentovi sotva na holé prežitie. Po zaplatení lístkov na stravu, poplatku za ubytovanie a predplatného lístku na mestskú dopravu mu zostalo najviac 100 – 120 korún na bežné denné potreby a na nepravidelné výdavky (ošatenie, obutie, školské potreby, cestovné a i.). Ak sa vezme do úvahy, že v rokoch 1953 – 1955 bola vysoká škola pedagogická v Bratislave jedinou vysokou školou na Slovensku, ktorá oficiálne začala r. 1953 vychovávať učiteľov všeobecnovzdelávacích predmetov pre stredné všeobecnovzdelávacie i odborné školy na celom Slovensku, je zrejmé, že spádovým územím školy bolo celé Slovensko. Pre poslucháčov z Michaloviec, Humenného, Blatnej Polianky či Kráľovského Chlmca cestovné domov a naspäť do školy aj pri polovičnej zľave a vtedajších cenách železničnej a autobusovej dopravy bola omračujúca suma, ktorú utrátiť si mohli dovoliť najviac 2 – 3-krát v priebehu školského roku. A naozaj, väčšina študentov z východného Slovenska cestovala domov na vianočné sviatky a letné prázdniny a len časť aj na veľkonočné sviatky. Štipendium nejedného poslucháča, ktorý do školy dochádzal denne z bližšieho okolia, tvorilo súčasť rozpočtu viacdetných rodín.

Príležitostí zlepšiť si finančnú situáciu mali študenti poskromne. Zamestnania so skrátenou pracovnou dobou alebo krátkodobé pracovné brigády boli v tom čase neznámym pojmom. Rozmach súkromného stavebníctva bol rovnako (neznámou) hudbou vzdialenej budúcnosti. Jediným viac-menej spoľahlivým zdrojom mimoriadneho príjmu boli nárazové manuálne brigády v riečnom prístave, keď bolo potrebné urýchlene preložiť väčšie množstvo materiálu, na ktoré nestačili kmeňoví zamestnanci (uhlie, obilie, zemiaky ap.). (Za celonočné, desaťhodinové prenášanie 50-kilogramových vriec zemiakov zinkasoval študent 50 korún.) Príjmy za doučovanie boli sporadický a nepravidelný prameň prílepšenia a neraz sa objednávateľia so študentom čestne nevyrovnali. R. 1957 bežná odmena za hodinu doučovania matematiky bola 10 korún.

Mojím nečakaným, o to viac ceneným príjmom boli odmeny za výkon služby demonstrátora na katedre matematiky v 2. ročníku a vedeckej pomocnej sily

v 3. a 4. ročníku. Za výkon služby demonstrátora bola odmena 120 korún a za vedeckú pomocnú silu 200 korún mesačne, prirodzene, okrem mesiacov hlavných prázdnin. To bol spolu s prospechovým štipendiom mimoriadny príjem, ktorý mohol ísť celý na výpomoc rodine.

Keď mi na začiatku 2. ročníka kolega na internáte prišiel oznámiť, že som bol ustavený za demonstrátora, preľakol som sa, aké nové neplatené povinnosti mi zase pribudnú, lebo o takej funkcii som dovtedy nepočul. Po vysvetlení, o akú prácu ide a aká bude za ňu odmena, boli už pocity povzbudzujúcejšie. Robili sme drobné administratívne práce, prepisovali na písacom stroji predbežnú verziu skript z algebry, rysovali obrázky do skript z diferenciálnej geometrie, kontrolovali domáce písomné práce z deskriptívnej geometrie a v 3. a 4. ročníku viedli proseminár z matematiky pre 1. ročník. Keď som v 2. ročníku prepisoval dr. Svätokrížnemu z jeho rukopisu na písacom stroji časť textu jeho skript, poznamenal: „Na budúci rok si podáte žiadosť o prijatie za vedeckú pomocnú silu a v 4. ročníku žiadosť o prijatie za asistenta na katedru.“ Jeho myšlienka sa mi videla utopická, rúhavá, ba priam absurdná, lebo celá moja výchova v detstve v dedinskom prostredí ma viedla k chápaniu učiteľa ako bytosti iného druhu, ktorej kvality ja nemôžem dosiahnuť. Samozrejme, tým, že som sa pripravoval na dráhu stredoškolského učiteľa, s myšlienkou na kariéru v takom postavení som sa zžíval. Ale pomýšľať na kariéru vysokoškolského učiteľa s cestou po stupňoch kvalifikácie a titulov mi pripadalo nedosiahnuteľné; také pomyslenie ma naplňovalo bázňou a pocitom márnosti snaženia, ktoré bude neschopné dosiahnuť také méty. Dodnes mám takú bázeň pred vedeckou prácou, v ktorej sa očakávajú nové vedecké výsledky. Ťažkosti na ceste k nim mi pripadajú neprekonateľné, hoci mám stále v pamäti slová nebohého priateľa, vzácneho človeka prof. Tiborka Neubrunna, že pri dostatočnom úsilí sa hľadané, šípene a očakávané *zjaví*.

Dr. Svätokrížny sa mýlil: nikdy som si nepodával žiadosť ani o prijatie za vedeckú pomocnú silu, ani o prijatie za asistenta. To mi len vedúci katedry prof. Svitek príležitostne spomenul, že ma spolu s kolegom Huťkom a Gatialom navrhli prijať za asistentov na katedru po úspešnom skončení školy. Žiaľ, námietky kádrovej povahy voči nim dvom sa objavili skôr, než sa mohol proces prijímania rozbehnúť, a tak boli obaja bez problémov prijatí na katedru deskriptívnej geometrie na Slovenskej vysokej škole technickej v Bratislave.

Keď dnes sledujem materiálne a finančné prekážky, kváriace mladých študujúcich ľudí, a sledujem borbu týchto ľudí s existenčnými aj študijnými problémami, nadobúdam presvedčenie, že mojej generácii chýbala zručnosť a odvaha dnešných mladých ľudí a im zase naša niekdajšia skromnosť, húževnatosť a nepoddajnosť. Potom si vždy uvedomím, že jedno i druhé sú vlastnosti nie generačné, ale rýdzo individuálne, a že každá doba má svoje problémy a ich dobové riešenia. A v tom sú si všetky generácie podobné.

8. Spoluštudujúci

Ak by sa kvalita absolventov vysokej školy posudzovala mierou ich uplatnenia vo sfére školstva, vedy, kultúry, verejnej správy a politiky, obstála by v takom hodnotení moja materská skupina frekventantov odboru matematika – deskriptívna geometria v rokoch 1953 – 1957 na fakulte prírodných vied vysokej školy pedagogickej v Bratislave veľmi dobre, ba priam vynikajúco. Z dvadsiatich dvoch absolventov, ktorí sa podrobili štátnym záverečným skúškam v prvom termíne (z toho počtu obstáli na prvý pokus úspešne štrnásti), sa štrnásti – niektorí celoživotne, iní dočasne – uplatnili ako vysokoškolskí učitelia, z ktorých traja dosiahli vedecko-pedagogický titul profesora, ďalší štyria sa stali docentmi, ôsmi získali vedeckú hodnosť kandidáta vied, jeden vedeckú hodnosť doktora vied, dvanásť akademický titul doktor, dvaja sa stali riaditeľmi stredných škôl. Pozoruhodná a v porovnaní s dnešnou praxou priam prekvapivá je skutočnosť, že po skončení školy *všetci* absolventi nastúpili do zamestnania v rezorte, pre ktorý ich predurčovala ich kvalifikácia: traja nastúpili ako asistenti na vysoké školy a ostatní ako učitelia na stredné školy. Priebežné študijné výsledky počas štyroch rokov štúdia nenaznačovali takú nadpriemernú úspešnosť uplatnenia; mnohé potýčky na skúškach sa často končili vysokým bodovým víťazstvom učiteľov, ba neraz i k.o.-záverom. Poslucháč Laco F. po kritike na zväzáckej ročníkovej plenárke za opakované neúspechy pri skladaní zápočtu z deskriptívnej geometrie za prvý semester podal nasledujúcu vlastnú verziu udalostí: „Na zápočet bolo treba ovládať uspokojivo riešenie štrnástich úloh. Na každom pokuse o získanie zápočtu som sa naučil riešiť vždy nasledujúcu úlohu. Na pätnásty raz som ich už ako-tak ovládal všetky, a tak som zápočet dostal.“ Samozrejme, v kolegovej historke ide z jeho strany o hyperbolické líčenie, ale podstata historky nebola v mnohých prípadoch príliš vzdialená od skutočnosti.

Mimoriadne študijné problémy mali najmä v prvých ročníkoch temer bez výnimky absolventi robotníckych maturitných kurzov. Z ôsmich absolventov týchto kurzov, ktorí začali štúdium nášho odboru v našom ročníku, dokončili štúdium úspešne zásluhou nadmernej húževnatosti a pracovitosti traja. Ďalší traja zanechali štúdium po uplynutí prvého semestra a dvaja po skončení prvého ročníku opakovali ročník v inom odbore, v ktorom sa im podarilo štúdium úspešne dokončiť. Aj niekoľko ďalších spoluštudujúcich malo vinou rôznych okolností (obojstranná sirota, nepriaznivé sociálne pomery, nedostatočná stredoškolská príprava vinou nekvalifikovanosti učiteľov) nadmerné ťažkosti pri zvládaní učiva, ale vlastná usilovnosť a pomoc kolegov im pomohli úspešne preklenúť odstrašujúce prekážky.

Najmä v prvých dvoch ročníkoch štúdia sa personálna skladba odboru vyznačovala značnou fluktuáciou. Príčin bolo niekoľko, pričom okrem obvyklých, bežných a „večných“ tu pôsobili vo zvýšenej miere špecifické. Špecifickosť príčin spočívala vo fakte, že z vyše štyridsiatich poslucháčov, ktorí sa v priebehu štyroch rokov premleli na odbore, si odbor ako primárnu oblasť štúdia vybralo nanajvýš pätnásť. Ostatní prišli na odbor z nedostatku iných študijných príležitostí, často ako na *náhradné* štúdium s myšlienkou pri prvej vhodnej

príležitosti prestúpiť na štúdium vytúženejšieho odboru. Tak odišiel po prvom semestri na štúdium elektrotechniky vynikajúci študent Ján Belanský, ktorý svoju vysokoškolskú kariéru končil ako docent na katedre merania a automatizácie na strojníckej fakulte Slovenskej technickej univerzity v Bratislave. Iným úspešným *preskočencom* bol Šaňo Melicher, ktorý sa v závere svojej kariéry zviditeľnil ako rektor Akadémie múzických umení v Banskej Bystrici. Prestup na srdcu bližší odbor sa podaril aj Vladovi Podolskému, ktorého som po rokoch stretol ako zástupcu riaditeľa na jednom bratislavskom gymnázium. Podaktorí kolegovia zápas o úspech predčasne vzdali. Som presvedčený, že Mišo Kucer, Mišo Handra, Ivan Jankovič a niektorí ďalší mali dostatok nadania, aby s náležitou húževnatosťou nároky školy zvládli.

V priebehu štúdia prišli na odbor z prírodovedeckej fakulty (vtedy ešte) Slovenskej univerzity zo sociálnych dôvodov Domino Černák a Juro Molčan. Štúdium kratšie o jeden rok oproti prírodovedeckej fakulte bol závažný ekonomický dôvod, ktorý ich k takému kroku viedol. Osobitou kapitolou boli *prišelci* do druhého ročníka Laco Bobovnik a Ignác Janák. Prišli z ústredného aparátu Československého zväzu mládeže ako riadni študenti denného štúdia a tento status sa popri trvalých vyšších zväzáckych funkciách usilovali dôsledne dodržiavať. Laco končil štúdium ako predseda obvodného výboru ČSM a Ignác nastúpil po skončení školy ako platený predseda výboru krajskej organizácie ČSM v Bratislavskom kraji. Neskôr odišiel do Michaloviec, odtiaľ na aspirantúru do Sovietskeho zväzu a po návrate sa o nejaký čas zjavil v ústrednom straníckom aparáte v Bratislave a onedlho ako externý docent na filozofickej fakulte Univerzity Komenského, aby svoju politickú kariéru korunoval funkciou prvého tajomníka Ústredného výboru Komunistickej strany Slovenska, čím sa stal prvým mužom politickej a štátnej reprezentácie Slovenska. Na celoštátnej konferencii učiteľov v septembri 1989 v Prahe, kde som bol prítomný ako radový delegát a Ignác ako člen predsedníctva Ústredného výboru Komunistickej strany Československa, som nemal príležitosť pozdraviť sa s ním, lebo funkcionári jeho rangu boli od plebsu oddelení hradbou tajných a príležitosť stretnúť sa s predsedníctvom mali len vybraní členovia oficiálnej delegácie účastníkov. Na stretnutie absolventov po 40 rokoch od skončenia školy napriek sľubu neprišiel.

Skvelým *deskriptivárom* bol absolvent lučeneckého gymnázia Tóno Pisár. Prešiel – zrejme s výbornými výsledkami – celým štvorročným stredoškolským kurzom deskriptívnej geometrie, čím mal nesmierny náskok pred drvivou väčšinou poslucháčov kombinácie matematika – deskriptívna geometria. Často bol poslednou spásou kolegov, ktorých naturelu bola príliš vzdialená logická štruktúra stereometrie a základov zobrazovacích metód. Jeho improvizované *názorné* modely boli záchrannou stanicou a efektívnou „nalievárňou“ pre tých spoluštudujúcich, ktorí museli vidieť deskriptívnogeometrické objekty telesnými očami a ohmatať vlastnými prstami. *Vydať* tak jeho modely s návodmi, ako pracovať s nimi – to by bola lahôdka pre učiteľov základov deskriptívnej geometrie na stredných a vysokých školách. Žiaľ, nevedno z akých príčin sa začal jeho deskriptívnogeometrický esprit rozplývať v húštinách projektívnogeometrických teórií, ktoré postupne nadobúdali čoraz väčší zástoj v argumentačnej báze deskriptívnej geometrie.

Osoba kolegu Jána Belanského si zasluhuje opakovanú pozornosť. Na cvičenia v prvom semestri sme chodili do rôznych skupín, no napriek tomu som sa nevedojak dozvedel kdečo z jeho súkromia. Pochádzal z Prahy, kde absolvoval francúzske gymnázium. Čítal v origináli francúzsku literárnu klasiku 19. storočia. Predseda fakultného výboru Československého zväzu mládeže (ČSM) Pavol Šulek, ktorý mal prístup ku kádrovým materiálom, poznamenal, že Belanského otec bol osobným tajomníkom prezidenta Edvarda Beneša. Čo je na tom pravdy, neviem, ale takáto závažná informácia mi natrvalo uviazla v pamäti. V skúškovom období sme s Belanským chodili na obedy do jedálne v suteréne školskej budovy a po obede sme obvykle v nejakej voľnej posluchárni rozoberali niektoré nejasné detaily učiva nadchádzajúcej skúšky. Janovu odpoveď na skúške z matematickej analýzy zakončil skúšajúci Karol Hlučil slovami: „Vidím, že tomu *naskrze* rozumiete.“ Boli to slová najväčšej pochvaly, akú som kedy z Hlučilových úst počul. Belanského prechod na fakultu elektrotechniky ma prekvapil nie natoľko samým faktom, ako výberom odboru. Domnievam sa, že Belanský mal veľké predpoklady urobiť skvelú vedeckú kariéru napr. v teoretickej informatike. Neviem, do akej miery by jeho štúdium matematiky ochudobnilo elektrotechniku, ale som si istý, že jeho odchod na štúdium elektrotechniky znamenal ochudobnenie slovenskej matematiky. Stretli sme sa náhodne už len raz, keď si bol na fakulte doladiť zopár formalít okolo odchodu. Dozvedel som sa od neho, že v študijnom programe elektrotechniky nie je zastúpená deskriptívna geometria a že namiesto nej majú technické kreslenie, čo je síce zaujímavá, ale predsa len intelektuálne nenáročná rutina.

Hoci som poznal všetkých okolo sto dvadsiatich poslucháčov ročníka, najbližšie mal náš odbor k poslucháčom kombinácie fyzika – matematika, s ktorými sme mali spoločné okrem všeobecno-vzdelávacích a ideologických prednášok aj niektoré odborné prednášky. Popredných poslucháčov aj z cudzích odborov poznal po roku už celý ročník. Vedel som, že s akoukoľvek nejasnosťou z fyziky sa môžem obrátiť na Janka Kandráča z kombinácie fyzika – chémia, že na kombinácii fyzika – matematika sú dobrí Paľo Šulek, Paľo Škrinár, Lacko Dúbrava, Fero Šišolák (môj spolužiak z gymnázia), Paľko Ferko a zo päť ďalších, že neprekonateľný praktik je Nácko Bellay, schopný vyrobiť rádio z akejkoľvek drevenej škatule, poznal som všetkých učiteľov a najlepších študentov z odborov biológia, chémia, zemepis. Štúdium skončilo s vyznamenaním osem absolventov: Mária (*Mary*) Beňačková z odboru biológia – chémia, Ján Čižmár, Ján Gatiaľ a Vladimír Huťka z odboru matematika – deskriptívna geometria, Ján Kandráč z odboru fyzika – chémia, Vladimír Sekerka z odboru biológia – zemepis a Pavol Škrinár a Pavol Šulek z odboru fyzika – matematika. Štyria z vyznamenaných – Čižmár, Gatiaľ, Huťka a Kandráč dosiahli na titul vysokoškolského profesora, docentovi Sekerkovi v tom zabránil prevrat r. 1989, Šulek prežil neľahký život, ktorý sa skončil (zrejme aj následkom osemročného pobytu v Dubne) predčasne vo veku 51 rokov, celá Škrinárova pedagogická dráha sledovala strednú školu a po Mary Beňačkovej sa stráca stopa. Ako mi po rokoch prezradil jej kolega z kombinácie Jožko Huzulák, jej ambíciou bolo vydať sa za inžiniera. Dúfajme, že sa jej toto skromné želanie splnilo.

9. Spoločenské a politické aktivity

Každému, čo aj len povrchnému znalcovi histórie je jasné, že tlaky na ideologickú výchovu v oblasti školstva boli v päťdesiatych rokoch 20. storočia enormné. Považujeme za samozrejmé, že určitú lojalitu vyžaduje od učiteľa každý režim. Prejavy lojality a metódy jej vyžadovania či vynucovania závisia, prirodzene, od povahy režimu, ale s pribúdajúcimi životnými skúsenosťami prichádzam čoraz viac k presvedčeniu, že podstatnejšiu úlohu v tejto oblasti zohráva historické zázemie spoločnosti, úroveň kultivovanosti, s akou sa dôležité vzťahy tvoria, rozvíjajú a udržujú. V päťdesiatych rokoch predstava, že by študent učiteľskej kombinácie mohol stáť mimo oficiálnej jedinej a jednotnej organizácie mládeže – vtedajšieho Československého zväzu mládeže (ČSM) – sa vymykala z rámca normálneho uvažovania. Dokonca aj do jednotnej odborovej organizácie – Revolučného odborového hnutia (ROH) – naháňali študentov, hoci ešte neboli pracujúci a zárobkovo činní, pri akomkoľvek hodnotení a odporúčaní bolo súhlasné vyjadrenie funkcionárov týchto organizácií pre každého študenta či pracovníka vysokej školy dôležité. Pamätám si, ako úsekový dôverník študentského úseku ROH nechcel odporúčať kolegyňu zo skupiny za inštruktorku lyžiarskeho kurzu s odôvodnením, že si neplatí pravidelne členské príspevky ROH.

Funkcionári výborov rôznych stupňov ČSM boli do 1. ročníka vyberaní podľa písomných kádrových posudkov zo strednej školy a podľa výsledkov vstupných pohovorov so zástupcami výborov organizácií pri prijímaní. Môj oneskorený príchod na prijímacie skúšky mal okrem iného pozitívny dôsledok v skutočnosti, že som sa týmto *kádrovacím* procedúram vyhol. Inak by ma pri zozname funkcií, ktoré som *musel* ako stredoškolák zastávať, sotva bol minul osud permanentného funkcionára od 1. ročníka. Takto som bol aspoň v 1. ročníku ušetrený od činností, ktorým som sa celý život usiloval – žiaľ, väčšinou neúspešne – vyhnúť. Od 2. ročníka som sa už kolobehu funkcií až do konca štúdia nezbavil. Treba popravde priznať, že na najvyššie funkcie som ašpirovať nemohol – a ani najmenej som to nemal v úmysle – lebo tieto posty boli vyhradené spoľahlivým súdruhom, ktorí už boli *členmi strany* alebo *kandidátmi* na členstvo v nej. A takejto pocte sa mi darilo celý život unikať. Tak som teda bol v 2. ročníku študijným referentom fakultného výboru ČSM a v 3. a 4. ročníku podpredsedom ročníkového výboru ČSM. V oboch posledných prípadoch som bol jednoznačne dezignovaný za predsedu, ale podarilo sa mi presvedčiť iných členov výboru, aby sa ujali tejto *pocty*. Tlaky *súdruhov*, aby som prijal funkcie, boli tvrdé a demagogické. Vraj ako úspešný študent nemám záujem svojou *verejnoprospešnou* činnosťou povzniesť aj ďalších študentov fakulty, resp. ročníka na vyššiu úroveň, ak sa budem vzpierať funkcii prijať.

Činnosť organizácií a výborov bola prevažne fatálne formalistická. Na úsekoch výboru spočívala v *plánovaní* činností, ktoré by za normálnych okolností prebiehali spontánne bez akéhokoľvek plánovania a organizovania, a v podávaní *správ* o plnení plánov. S odstupom času ma predsa len štipku teší, že rituál *podávania písomných správ* nenadobudol ešte v tom čase

také obľudné rozmery, ako omnoho neskoršie v čase orgií *byrokratického centralizmu*. Netvrdím, že činnosť výborov a funkcionárov bola absolútne negatívna a nepriniesla nič užitočného. Napr. keď sa mi vo funkcii študijného referenta podarilo skrze kolegov z iných odborov zorganizovať aspoň 2 – 3 vedecké krúžky, malo to iste pozitívny význam. Ale krúžky mohli fungovať aj bez toho, ak by bol na strane učiteľov aj študentov záujem o takú činnosť.

Našťastie nepatrilo ešte v tom čase k povinnostiam ročníkových výborov vypracúvanie kádrových posudkov na študentov končiacich štúdium. Aspoň od tejto krajne nepríjemnej a vrcholne zodpovednej povinnosti sme boli v čase nášho štúdia uchránení. Kádrové oddelenia fungovali bdelo a spoľahlivo a posielali čo len trochu podozrivé živly, akými boli napr. niekdajší chovanci saleziánskych ústavov, na ročnú *prevýchovu* do robotníckeho prostredia. Neskôr presúvali túto špinavú prácu na bedrá nešťastných funkcionárov a na iné bezmocné články systému.

O čo viac pozornosti a času sa venovalo bezduchej politickej činnosti, o to menej času a skutočného záujmu vrchnosti zostávalo na tie aktivity, ktoré vždy tvorili jadro mimoštudijnej činnosti väčšiny študentov – na činnosť športovú a kultúrnu. Mať k dispozícii ihriská alebo telocvične aspoň na hodinu-dve denne alebo miestnosť na nácvik spevu, divadla či iných kultúrnych programov zostávalo nespĺniteľným želaním. A keď sa už niečo na príkaz zhora a zapojením učiteľov podarilo na nejaký čas oživiť, čpelo to dodaleka oficióznosťou, ktorá mala ďaleko do spontánnosti. Ešteže bol pred internátom rozľahlý hrboľatý plácek (kým jeho podstatnú časť nezastavali prvým bratislavským panelákom), na ktorom si „šalení“ východniari mohli pri hre, ktorú oni považovali za futbal, dosýta otlkať kolená a do úmoru mučiť svoje večným hladom vyziabnuté telá. A kultúrne využitie? – Hneď za rohom bolo kino *Obzor*, kde za dve koruny bolo možné v teplákoch sledovať nie najčerstvejší film, a ak niekomu srdce pískalo po premiére, mohol si zaskočiť do centra, kde ho to stálo o korunu viac. (Domino Černák niekedy absolvoval za deň aj tri nové predstavenia.) Za tri koruny predvádzala famóznou hru na futbalovom štadióne Slovana *Červená Hviezda*, na ktorú vtedajší študenti ani po päťdesiatich rokoch nedajú dopustiť krivé slovo. Pravdaže, po sobotách a nedeliach bývali v internátnych jedálňach alebo telocvičniach aj tanečné zábavy s vtedy ešte živou hudbou, lebo čo by to bola za mládež bez tanca. Neskôr sa tieto *zábavy* zmenili na *čaje o piatej*. Na svoju hanbu či poľutovanie sa musím priznať, že som žiadnu takúto kratochvíľu ani raz nenavštívil. Cestoval som každý piatok odpoľudnia alebo večer domov – vyučovanie v sobotu sme nemali, lebo posluchárne boli obsadené konzultáciami diaľkového štúdia – kde bol každú sobotu dostatok fyzickej práce a nedeľu som venoval štúdiu. (Mal som voľný cestovný lístok, lebo otec bol železničný robotník.) Roky som chodil s fúrikom zbierať do lesa odpadové drevo, lebo predchádzajúci pravidelný a bezpečný zdroj palivového dreva, ktorým bol otcov podiel v lesnom a pasienkovom družstve, sa škrtom pera (Také boli zákony!) zmenil na bezcenný papier bez akéhokoľvek práva na majetok, ktorý reprezentoval.

Volanie po politickej aktivite mládeže nabralo v kruhoch vysokoškolákov *nebezpečné* smerovanie v jarných mesiacoch roku 1956. Spúšťacím mechanizmom oteplenia bolo byzantsky zašifrované uznesenie XX. zjazdu KSSZ o kulte osobnosti a metódach jeho prekonávania a verejne nedostupný, ale všeobecne známy *tajný* Chruščovov prejav na spomenutom zjazde vo februári toho roku. Majálesy v Prahe a Bratislave nastolili *provokačnou* formou *skutočné* problémy študentskej komunity a po rozpačitej reakcii vrchnosti dali spúšťací impulz k *študentským udalostiam*. Ukázalo sa, že vysokoškolskú mládež netreba na aktivitu vyzývať, ani ju do nej tlačiť, že je až hyperaktívna, keď má pocit, že *tu a dnes* má šancu niečo dosiahnuť. Úbohé horúce hlavy opojené vlastnou múdrosťou a dôležitosťou stratili aj najmenší rešpekt pred štátnou a straníckou vrchnosťou a zabudli, s kým majú do činenia. Ignác Janák sa mi zdôveril: „Sám súdruh Bacílek sa dáva každú hodinu informovať o vývoji situácie.“ (Karol Bacílek – v tom čase prvý tajomník ústredného výboru komunistickej strany na Slovensku.) Pravoverní akademickí funkcionári tíšili situáciu tisícorakými príslubami a vyzývali na rozvahu. Všetko márne. Stál som bokom od toho virvaru a nezúčastňoval sa na akciách. Mal som za sebou určité skúsenosti s brachiálnou mocou už zo strednej školy i z vyšetrovania *sprisahaní* tajnou políciou, keď som strýkovi a ďalším roľníkom napísal žiadosť o pridelenie pôdy patričnej bonity za pôdu zabranú družstvom. Vedel som, čo horlivcov čaká a varoval som ich, odrádzal od nerozváženosti. Rovnako márne. Potom prišlo účtovanie – rovnako vášnivé a iracionálne. Ešteže dekan Vanovič zachraňoval, čo sa dalo a na disciplinárnej (= inkvizičnej) komisii vysvetľoval za študentov, ako to mysleli. (Veď ho to aj stálo dekanský post. V nasledujúcom školskom roku už stál na čele fakulty spoľahlivý *zdravojaderný* súdruh (termín vznikol až v časoch *normalizácie* po r. 1969), *marxista* prof. M. Topoľský.) Rozsudky neboli likvidačné, vylúčení bol minimálny počet. Komu zobrali internát, koho poslali na rok na *prevýchovu*. Skormúteného Jožka Dominika, ktorý sa v búrlivých dňoch ani na moje pokarhanie nevedel vpratať do kože, som utešoval: „Neboj sa, vrátiš sa o rok, dokončíš školu. Dúfam, že už vieš, o čo ide.“ – Nezabudol na tie slová, pripomenul mi ich o tridsať rokov, keď u mňa robil rigoróznú skúšku.

V druhej polovici päťdesiatych rokov pochopenie fungovania mechanizmov moci sa v kruhoch inteligencie pomaly formovalo na uznávaný poznatok. To viedlo mnohých aj k pochopeniu možných ciest k realizácii ich oprávnených ambícií. Čoraz jasnejšie sa črtal strop kariéry pre *nestraníkov* aj v občianskych profesiách. Mnohí podľahli vábeniu kariéry a vstúpili do spolku *spravodlivých*. Nikdy som sa netajil svojím sociálnym cítením a kritickým pohľadom na skutočnosť bez ohľadu na oficiálnu politickú líniu. Možno to vnuklo niektorým *súдруhom* myšlienku, že patríam medzi nich a *treba* ma získať. Ponuky boli od prvého roku na vysokej škole a opakovali sa príležitostne po celých 35 rokov. Ešte pred skončením školy, keď bolo temer isté, že zostávam na škole ako asistent, ma pristavil predseda straníckej organizácie, bez okolkov mi tlmočil výzvu výboru na vstup a sám sa ponúkol, že mi bude prvým ručiteľom. Ťažko bolo vykrútiť sa, rovnako ako mnohokrát neskôr. Nemohol som vysvetľovať, že stačila jedna neblahá skúsenosť v rodine, keď ilúzia držala otca v rokoch 1945 – 1948 v radoch komunistickej strany. To, že sa mi podarilo udržať za

celý čas režimu určitú nezávislosť – prirodzene, za cenu obmedzenej kariéry – považujem za jednu z mála hodnôt, ktoré sa mi podarilo dosiahnuť. To mi bolo zrejme, keď bola so mnou oficiálna rozprava o zaradení do kádrových rezerv, o termínoch ďalších kvalifikačných postupov atď. Vždy mi bolo jasné, čo sa za to odo mňa očakáva, a rovnako jasné, že očakávania nesplním.

10. Koniec vysokej školy pedagogickej: retrospektíva a zamyslenie

Za prvé dva-tri roky existencie vysokej školy pedagogickej si verejnosť o škole utvorila priaznivý obraz a gravitačná sila školy v očiach maturantov vzrastala. Nemaľú príťažlivosť mala aj pre študentov z južnej Moravy, a to tak v dennom, ako aj v diaľkovom štúdiu. Veľkú popularitu škola nadobudla v radoch nekvalifikovaných učiteľov stredných škôl, ktorých bola v päťdesiatych rokoch v niektorých odboroch značná časť, ak nie väčšina. V diaľkovom štúdiu na tejto škole našli nevídanú príležitosť, ako – iste za cenu veľkého úsilia a nemaľej obeť – spoľahlivo sa dopracovať k vytúženej kvalifikácii, ktorá znamenala aj keď nie ružovú, predsa len zabezpečenú definitívu. V rokoch 1958 – 1959, keď som v letných sústreďeniach diaľkového štúdia viedol cvičenia z deskriptívnej, projektívnej a algebrickej geometrie, bolo v každom z posledných ročníkov odboru matematika – deskriptívna geometria zapísaných vyše 20 poslucháčov. To boli počty, o akých sa prírodovedeckej fakulte Univerzity Komenského, ktorá takisto organizovala diaľkové štúdium, ani nesnívalo. V školskom roku 1957/58, keď som začínal so svojím účinkovaním na fakulte prírodných vied, nastúpilo do prvého ročníka na štúdium učiteľstva matematiky v dvojkombinácii s deskriptívnou geometriou, fyzikou, chémiou alebo zemepisom okolo 110 poslucháčov, z toho najviac v kombinácii s fyzikou. Počty absolventov, aj keď boli o 20 – 30 % nižšie, znamenali pri systéme povinného nástupu na určenú školu podľa *umiestenky* ohromný kvalifikačný prínos pre učiteľský zbor najmä na stredných školách v najzaostalejších oblastiach. Môj spoluštudujúci z ročníka Emil Fendrich, absolvent odboru fyzika – chémia, mi o niekoľko rokov pri náhodnom stretnutí s nemaľým potešením a ironickým odstupom líčil situáciu v učiteľskom zbore na jedenáštočnej strednej škole v Modrom Kameni, kde on a kolega-slovenčinár z nášho ročníka boli po povinnom nástupe na školu v jeseň r. 1957 jedinými plne kvalifikovanými učiteľmi na treťom stupni. Náramne zložitý problém sa vynoril, keď mali k fotografiám učiteľov na maturitnom table pripísať náležité tituly. Riešenie bolo vskutku šalamúnske: k fotografiám nekvalifikovaných učiteľov pripísali skratku *prof.* a kvalifikovaných otitulovali skratkou *prom. ped.* (*promovaný pedagóg* – dnešný *magister*).

Posledné početné ročníky frekventantov diaľkového štúdia učiteľstva matematiky na fakulte prírodných vied vysokej školy pedagogickej v Bratislave končili štúdium okolo r. 1965 na prírodovedeckej fakulte Univerzity Komenského, stále ešte pod hlavičkou už neexistujúcej školy, na ktorej začali pred šiestimi-siedmimi rokmi študovať. Islo temer výlučne o učiteľov, ktorí *pôsobili* na miestach stredoškolských profesorov, akurát im chýbal diplom, ktorý by potvrdzoval ich kvalifikáciu. Nejednen z absolventov diaľkového štúdia sa uplatnil aj ako vysokoškolský učiteľ. (Asi najvyšší stupeň v takejto kariére dosiahla

Júlia Žilinková, neskoršia prorektorka Vysokej školy ekonomickej v Bratislave.) Keby nič iné, tak tento markantný prínos vysokej školy pedagogickej k rapidnému zvýšeniu kvalifikačnej štruktúry učiteľských zborov stredných škôl na Slovensku historicky oprávňuje jej – trebárs groteskne krátku – existenciu.

Začiatkom školského roku 1958/59 začali osadenstvom vysokej školy pedagogickej prebleskovať zvesti o chystanom zrušení školy. Prvé hmlisté fámy ešte nevyvolali paniku, skôr reakcie podľa príslovia o kaši, ktorá sa neje taká horúca, ako sa varí. Viac sa hľadali cesty, ako odvrátiť prípadnú hrozbu zániku a zhromaždiť čím viac argumentov pre zachovanie školy. Podľa zástupcu docenta Antona Dubca jedným kamienkom v mozaike argumentov mohlo byť aj kladné hodnotenie pokusnej učebnice deskriptívnej geometrie pre 10. ročník jedenáštočnej strednej školy, ktorú napísal s Michalom Harantom. Overovanie prebiehalo na škole v Krasňanoch v triede prof. Dariny Števčekovej. (Po rokoch skladala v komisii, ktorej som predsedal, rigoróznú skúšku.) Celý rok som raz týždenne sledoval hodiny vyučovania predmetu podľa experimentálneho textu, pozorovaniami zapísal dva veľké hrubé zošity, posledný mesiac som dokonca prevzal výučbu pre odchod učiteľky na materskú dovolenku a na konci školského roku som nebol oveľa múdrejší než na začiatku. O metodike pedagogického výskumu a jeho hodnotení som mal minimálne vedomosti a predstavy. (Podaktorí dnešní doktorandi ich nemajú oveľa väčšie, ale to im nebráni písať, prednášať a publikovať siahodhlé traktáty s nepatrným obsahom.) Treba si aj uvedomiť, že literatúra o tejto tematike mala ďaleko do dnešného stavu. A. Dubec mal v úmysle, že po skončení ročných pozorovaní výsledky realizácie experimentu spolu spíšeme a uverejníme v nejakom pedagogickom časopise. Nemal som poňatia, ako by také hodnotenie malo vyzeráť. Na konci školského roku sa tento môj problém stal celkom bezpredmetný, lebo zrušenie školy bolo horúcou aktuálnou témou dňa a A. Dubec – a nielen on – mal celkom iné starosti.

Niekedy v polovici školského roku 1958/59 sa zrušenie vysokej školy pedagogickej – eufemisticky pomenované *zlúčením* Vysokej školy pedagogickej v Bratislave s Univerzitou Komenského v Bratislave – stalo hotovou vecou a rozhýbalo úradnú mašineriu, ktorá mala tento proces uviesť do života. V praxi to znamenalo, že pod egidou rektorátov oboch škôl vstúpili do vyjednávania komisie partnerských fakúlt – v prípade fakulty prírodných vied vysokej školy pedagogickej to bola prírodovedecká fakulta univerzity – ktoré mali navrhnúť konkrétne opatrenia fúzie. Ich jadrom boli, prirodzene, personálne otázky a v rozhodovaní o nich prím hrali – pochopiteľne – stranické výbory. Reakcia príslušníkov katedry matematiky fakulty prírodných vied bola poväčšine panická. Prevládalo presvedčenie – a výdatne ho živili najmä odborné asistentky, ktoré pred štyrmi rokmi prišli na katedru ako absolventky prírodovedeckej fakulty – že členovia katedry matematiky na prírodovedeckej fakulte sa *unisono* postavia za zotrvanie svojej katedry v pôvodnom stave a odmietnu akékoľvek doplnenie z vysokej školy pedagogickej. Argumentovalo sa formálne kvalitnejšou kvalifikačnou skladbou a vyššou odbornou úrovňou členov katedry na prírodovedeckej fakulte, čo vo väčšine prípadov, nie však bez výnimky, zodpovedalo skutočnosti. Na schôdzi katedry matematiky na vysokej škole pedagogickej, kde mal každý

člen vyjadriť svoje želanie a predstavu o najbližšom zamestnaní, drvivá väčšina členov prejavila želanie prejsť na prírodovedeckú fakultu, no zároveň si bola vedomá limitov svojich možností a realisticky usúdila, že racionálnym riešením bude hľadať si zamestnanie na nejakom inom pracovisku. To, ostatne, všetkým odporúčal aj vedúci katedry, ktorého situácia nebola o nič lepšia než u ostatných členov. Bez váhania som zašiel za vedúcim katedry deskriptívnej geometrie na Slovenskej vysokej škole technickej, kde už pracovali dvaja z mojich kolegov zo štúdií – Janko Gatiaľ a Vlado Huťka. Doc. Medek mi okamžite asistentenské miesto prisľúbil a zariadil, aby som s ním zostal prostredníctvom sekretárky v telefonickom a písomnom kontakte. To bolo sľubné riešenie, s ktorým by som bol býval celkom spokojný. V zálohe som ešte mal miesto na jedenástočnej strednej škole na Vazovovej ulici, kde som v máji a júni pôsobil na plný úväzok ako externý učiteľ s povinnosťou úspešne previesť cez maturity dve absolútne zanedbané jedenáste triedy. Všetko sa nakoniec zvrtilo inak.

Proces fúzie, či správnejšie – pripojenia, oživil väčšinu aktivít, ktoré sú v čase zápasov o existenciu a válovy príznačné a v ktorých okrem charakterov a morálky obvykle nechýba temer nič. Stranícke komisie usúdili, že *doštačujúcou* podmienkou prechodu pracovníka z vysokej školy pedagogickej na univerzitu je stranícka legitimácia, ak nie je príliš poškvrnená nejakými politickými alebo morálnymi škrabancami. V ostatných prípadoch prechodu, ktoré majú byť výnimočné a ojedinelé, treba okrem odborných a morálnych kvalít prihliadnuť v prvom rade na *perspektívu vstupu* pracovníka do strany. To bol pravdepodobne v očiach mojich straníckych priateľov môj prípad, ktorý ma zaradil do prvého zoznamu prijatých na prírodovedeckú fakultu. Na druhej strane spoľahlivým dôvodom vyradenia bolo náboženské presvedčenie, či už deklarované alebo utajované, čo na konzervatívnom a tradicionalistickom Slovensku nebol zriedkavý prípad.

Temer všetci ostatní členovia katedry, pokiaľ si iniciatívne nenašli zamestnanie v inej inštitúcii, boli začlenení do stavu katedry matematiky na prírodovedeckej fakulte univerzity s klauzulou zotrvania do skončenia štúdia rozbehnutých ročníkov na vysokej škole pedagogickej. Ako plynul čas, prísnosť podmienok ochabovala a všetci pracovníci z vysokej školy pedagogickej, ktorí boli v tejto druhej kategórii, sa stali riadnymi členmi katedry matematiky alebo novoutvorenej katedry geometrie. Aj zopár absolventov ďalších ročníkov vysokej školy pedagogickej sa úspešne osvedčilo na matematických *katedrách* prírodovedeckej a neskôr matematicko-fyzikálnej fakulty. V súčasnosti odchádzajú do dôchodku najmladší a poslední z týchto absolventov.

Čo na záver? Aké otázky nastoľuje krátka história vysokej školy pedagogickej? Malo zmysel založenie tejto školy, keď po krátkych šiestich rokoch svojej existencie odišla *de iure* do histórie? Nebolo jej vytvorenie len aktom pochybného subjektivistického veľikášstva, ktorý niesol zárodok zániku už v jej zrode? – Ktorákoľvek z dvoch odpovedí biblickej čírosti by bola chybným zjednodušením. Jedno však možno s istotou tvrdiť: už nikdy po zániku tejto školy sa štúdium učiteľstva matematiky nevrátilo do stavu podceňovania a zanedbávania, príznačného pre predchádzajúcu etapu *pred* vznikom vysokej školy pedagogickej.

kej. Iste, mnohé zmeny priniesol čas a prirodzený pokrok; ale mnohé pozitívne v štúdiu učiteľstva na prírodovedeckej fakulte vďačí za svoj príchod precedensom z vysokej školy pedagogickej. To môžem a smiem bez váhania tvrdiť ako absolvent jednej školy a učiteľ oboch škôl.

Nemá zmysel dumať nad otázkou, čo by bolo, keby ... Taká otázka je nezmyselná, lebo nenesie v sebe ani štipku reality. V histórii ani v živote neexistuje *podmieňovací spôsob – kondicionál minulého času*. To je kategória rýdzo gramatická. Všetky akty a fakty života sú nevratné. Čosi sa dá robiť len s ich dôsledkami, na ktorých možno občas čo-to napraviť. Len smrť je nezvratná, na nej a na jej dôsledkoch sa nedá zmeniť nič.

Predsa len – čo by bolo s vysokými školami pedagogickými, keby neboli bývali zrušené? Možno popustiť uzdu fantázii a možno sa pridržiavať racionálnej extrapolácie. Podľa uplatnenia úspešných absolventov bratislavskej vysokej školy pedagogickej na vysokých školách a niektorých iných pracoviskách možno predpokladať, že by sa bol v prvom rade z nich tvoril a dopĺňal vlastný učiteľský zbor školy. Súdiac podľa úspešnosti týchto absolventov a ich odchovancov boli by vysoké školy pedagogické *elitnými* pracoviskami po každej stránke v duchovnom ohľade; či aj v materiálnom, na to sa neodvažujem odpovedať.

A celkom nakoniec – analogický hypotetický exkurz do histórie vlastného života. Na pomaturitných stretnutiach spolužiačky neraz vzdychnú: „To *mohol* byť *doktor*.“ – Nemohol, lebo *nesmel* byť.

REPUBLICA ČESKOSLOVENSKÁ
 Dekanstvo fakulty prírodných vied
 Vysoké školy pedagogické
 v Bratislave, (Katedra Vyššej školy)

7182

VÝKAZ O ŠTÚDIU
 NA VYSOKEJ ŠKOLE

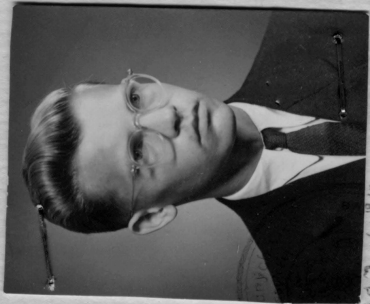
Ján Čizmar
 Meno a priezvisko (meno rodové)

narodný(á) 27. novembra 1935 v Meravskom Jáne
 okres Mestský kraj Bratislava
 národnosť Slovenská štát. prísl. československá
 je zapísaný(á) ako riadny(á) študent(ka)
 fakulty, prírodných vied, odboru matematika
 (fakulty - odboru - vysokej školy)

tejtio výsokej školy
 (fakulty - odboru - vysokej školy)

 V Bratislave dňa 28.9. 1953.

J. Čizmar
 (Podpis)
 Podpis riadneho študenta

Meno a priezvisko:
Cassio Jan

Stúd. rok:
1954/1955

Názov prednášky (evičenia) meno prednášajúceho	Týž. hod. v sem.			
	zim.		let.	
	p.	e.	p.	e.
Algebra	4	-	4	-
Geometria desiatichlana	3	-	3	-
Geometria priehlana	3	-	3	-
Geometria oblana 1. l.	6	-	6	-
Dekanstvo fakulty prírodných vied Vysoké školy pedagogické v Bratislave, Kalmčiatka, Bratislava				

10

Odbor - smer - odd.:

matematicke

Započítateľný rok

štúdia: 2

Skúška		Poznámka
prospech (slovom)	dátum a podpis skúšajúceho	
výborný	14. júna 1955	
dobry	20. VI. 1955	
výborný	20. jan. 55	odpoved.
zapríctané	23. júna 1955	veľde
výborný	7. VI. 1955	len
zapríctané	26. I. 55.	* odpoved
výborný	30. V. 55.	výborný
Podmienky pre postup do III. roka spln		
Dňa 4.9.1955.		

11

Meno a priezvisko Jan Černý Stud. rok: 1956/1957

Názov prednášky (cvičenia)	Tyž. hod. v sem.				
	zím	p.		c.	
meno prednášajúceho	p.	c.	p.	c.	et.
Politická ekonómia	2	2	2	2	2
Teória vývoja	-	1	-	1	-
Vojenská príprava					
Algebraická geometria	4	-	4	-	
Axiomatika	3	-	3	-	
Deskriptívna geometria	4	-	4	-	

Odbor - smer - odd.: matematika - deskriptívna geometria štúdia: 4. Započítateľný rok

prospech (slovom)	Š k u š k a		Poznámka
	a	dátum	
vyborné	21. XI. 56	vyborné	vyborné!!
vyborné	12. IV. 57	vyborné	12. IV. 57
vyborné	20. XI. 53	vyborné	vyborné
vyborné	16. IV. 57	vyborné	vyborné
vyborné	12. IV. 57	vyborné	vyborné
vyborné	4. mája 1957	vyborné	vyborné
vyborné	12. IV. 57	vyborné	vyborné
vyborné	16. januára 1957	vyborné	vyborné

Meno a priezvisko: Jan Címar

Stud. rok: 1956/1957

Názov prednášok (evíuénia)	Týž. hod. v sem. let.			
	zim.		let.	
meno prednášajúceho	p.	e.	p.	e.
ŠKRT	2	2	—	—
Numerické melódy	2	2	—	—
Metodika matematiky	3	3	—	—
Pedagogická práca				
Politická ekonomia				
Seminár matematiky				

Účastník fakulty prírodných vied
Vysoká škola pedagogická
v Bratislave, Kalinčiakova č. 4

Odbor - smer - odd.: matematika - deskriptívna geometria

Započítateľný rok štúdia: 4.

Š k u ť k a		Poznámka
prospech (slovom)	dátum a podpis akúšajúceho	
ŠKRT		
7.7.57	17.10.57	
výborný	6. apr. 1957	
výborný	20. jan. 1957	
výborný	11. 10. 1957	
výborný	11. IV. 1957	

ČESKOSLOVENSKÁ REPUBLIKA

DIPLOM

1146

číslo

Ján Čížmar

narodeny(á) dňa 27. novembra 1938 v Moravskom Jáne, okres Halič

študoval(a) v rokoch 1953/54 - 1956/57 na fakulte prírodných vied

vysoké školy pedagogickej v Bratislave

a ukončil(a) v roku 1957 štátnou záverečnou skúškou štúdiom odboru (smeru) pre 9-11. postupný ročník všeobecno-vzdelávacej školy a pre odborné školy vo špecializácii matematika - deskriptívna geometria

s celkovým študijným prospedom

S VYZNAMENANÍM

Rozhodnutím štátnej skúšobnej komisie nadobúda podľa vládneho nariadenia č. 60/1953 Sb.

vysokoškolskú kvalifikáciu promovaný pedagóg

L. S.

Dyprauvic

predseda štátnej skúšobnej komisie

Du Voj 12.

dekan

V Bratislave dňa 28. júna 1957 č. j. 108/1957